ذاكرات
זוכרות
Zochrot

ذاكرات سِمسم
זוכרות את סִמְסִם
Remembering Simsim

ذاكرات سِمسم

זוכרות את סִמְסִם

Remembering Simsim

تحرير وكتابة:
عمر اغبارية,
الغلاف الأمامي:
ربيع ٢٠٠٩ في سمسم. أطلال منزل عبد ربّه الحو
الغلاف الخلفي:
من "طريق العودة"
دليل المدن والقرى المهجرة والحالية والأماكن
المقدسة في فلسطين، بالعربية والانجليزية والعبرية
إعداد سلمان أبو ستّة، لندن ٢٠٠٧
ترجمة الى العبرية:
عمر اغبارية
مراجعة:
تومر جردي. إيتن برونشطين
ترجمة الى الانجليزية:
تشارلس كامن. ميخل فاده
تصميم الكتيب:
محمود ياسين
طباعة:
مطبعة الرسالة – بيت حنينا، القدس
إصدار:
جمعية "زوخروت"
هاتف: ٦٩٥٣١٥٥ – ٠٣
فاكس: ٦٩٥٣١٥٤ – ٠٣
Zochrot
Ibn Gvirol 61
Tel Aviv Jaffa 64362

עריכה וכתיבה:
עמר אע׳באריה
שער קדמי:
אביב 2009 בסמסם. שארית ביתו של
עבד רבו אלחַו
שער אחורי:
מתוך "דרך השיבה", מדריך לערים
ולכפרים הפלסטיניים המונטשים
והקיימים ולמקומות הקדושים, אנגלית,
ערבית ועברית.
ערך: סלמאן אבו סתָה, לונדון, 2007.
The Return Journey, A guide to the
depopulated and resent Palestinian
towns and villages and holy sites
in English, Arabic and Hebrew by:
Salman H. abu-Sitta, London, 2007.
עיצוב החוברת:
מחמוד יאסין
תרגום לעברית:
עמר אע׳באריה
הגהה:
תומר גרדי, איתן ברונשטיין
תרגום לאנגלית:
צ׳רלס קמן, מיכל פדה
הדפסה:
דפוס אלרסאלה, בית חנינא, י-ם
הפקה:
עמותת זוכרות (ע"ר 580389526)
אבן גבירול 61
ת"א יפו 64362
טל' 6953155 - 03
פקס 6953154 - 03

تحية وشكر خاص
إلى لاجئات ولاجئي سمسم الذين سمحوا
لنا بدخول قريتهم وللسيد نوري العقبي
على المساعدة

ذاكرات
זוכרות
Zochrot

תודה מיוחדת והערכה
לפליטות ופליטי סמסם שהרשו לנו
להיכנס לכפרם ולמר נורי אלעקבי
על הסיוע

2009 - מרס - March - آذار

© All rights reserved to those who were expelled from their homes

3//2

هنا كان جامع البلد
כאן היה מסגד הכפר
Here was the village Mosque

הקדמה

חוברת זו, שיצאה לאור לרגל סיור מתוכנן להריסות הכפר סמסם, הינה נסיון לתעד את ההיסטוריה המושכחת של הכפר הפלסטיני, ש- 1500 פלסטינים ופלסטיניות ניהלו בו את חייהם החברתיים, התרבותיים והכלכליים. בה-13 במאי 1948 , "חטיבת הנגב" של הפלמ"ח קטעה את התהליכים השונים של החברה בכפר סמסם ושיבשה את חלומות תושביו. הכוחות הציוניים גירשו אותם לכיוון עזה. רוב פליטי הכפר חיו ועדיין חיים במחנה הפליטים ג'באליה, כ- 15 קמ' מכפרם, ואינם מורשים לחזור אליו ואף לא לבקר בו. שתי משפחות בלבד גרות היום בתחום מדינת ישראל, רק הן מתוך אלפי הפליטים של סמסם יכולות להגיע לשרידי כפרן ולהתחבר עם השורשים, ולו לשעות בודדות.

קיבוץ גברעם שהוקם ב- 1942 סמוך לכפר סמסם היה נקודת יציאה של המתקפה הישראלית ב - 1948, מאוחר יותר הקיבוץ "זכה" באדמות הכפר. כיום מרכז הכפר שכולל שרידים של כ- 345 בתים, בית קברות מחולל, בארות מים יבשות ומסגד הרוס, מגודר לטובת "שמורת גברעם" ולטובת בקר הקיבוץ.

מאז גירושם ועד היום סבלו פליטי סמסם, כמו מאות אלפי הפליטים החיים ברצועת עזה, בנוסף לתנאי חיים קשים, גם מהתקפות אלימות נוספות מצד ישראל, שכללו כיבוש נוסף ב-1967, הפצצות, הפגזות וחיסולים. ההתקפה הישראלית הברוטלית בסוף דצמבר האחרון ותחילת ינואר הייתה פרק אלים נוסף בנכבה הפלסטינית שהחלה ב- 1948.

הקסאמים שהפלסטינים משגרים מרצועת עזה מגיעים לכפריהם ולאדמותיהם שגורשו מהם ב-1948. הקסאמים משוגרים לשורשים. השורשים של הסכסוך. במקום להבין שפתרון הסכסוך הישראלי פלסטיני מתחיל בקבלת זכות השיבה של הפליטים הפלסטינים, ובמקום להתחיל בדרכי פעולה להסדרת שיבתם, התגובה הישראלית הייתה עוד מלחמה אכזרית. הצבא הישראלי גרם לאבידות קשות

ביותר, בעיקר בקרב אזרחים כולל נשים וטף, זרע הרס נורא, וכמובן לא פתר את הבעייה.
עמותת זוכרות קוראת לצד הישראלי לקחת אחריות על הסבל והנכבה שגרמה ועדיין גורמת הציונות לעם הפלסטיני וקוראת להשבת הפליטים הפלסטינים לאדמותיהם כבסיס לפתרון הסכסוך בין העמים באזור.

ברור אם כך, שבחירת כפר פלסטיני בדרום הארץ כדי להנציח את זכרו בתקופה הזאת אינה בחירה מקרית. עמותת זוכרות רוצה, דרך פעילויותיה, להציב מראה בפני הציבור הישראלי שמתעלם מסוגיית הפליטים הפלסטינים, מתחמק מפתרונה ומגיב כלפיה בפחד ובאלימות.

החוברת מביאה את הסיפור של סמסם גם מפי פליטיו. מי שיחק מתחת לשקמה ליד ביתו ומי רעה בעדרו בעת שהיהודים תקפו את כפרו וגירשו אותו ואת משפחתו. המפות שבחוברת משמשות עדות נוספת על נוכחותו של הכפר במרחב עד שהציונות החליטה להעלימו.

"זוכרות את סמסם" היא החוברת ה- 30 בסדרת החוברות שעמותת זוכרות מפיקה לתיעוד הכפרים הפלסטינים שנכבשו ורוקנו מאז 1948. קדמו לה חוברות על המקומות האלה: אלראס אלאחמר, עין כארם, עג'ור, כויכאת, ח'רבת אם בֻּרג', ח'רבת אללוז, אלשיח' מֻוַנִּס, אלמאלחה, אלעג'מי ביאפא, חִטין, אלכַּפְרֵין, אלשַׁגַ'רָה, תרשיחא, בִּאְר אלסַבְּע, גְ'לִיל, אללַּג'ון, סֻחמאתא, אלג'ולאן, אִסְדוּד ואלמַגְ'דַל, חִ'רבּת גַ'לַמה, אלרַמלה, אללִּד, עכּא, חַיפא, עין אלמַנְסי, אלחַרַם [סידנא עלי], עין עַ'זאל, לִפְתא ודיר יאסין.

זוכרות
מרס 2009

مقدمة

لم يكن اختيار قرية فلسطينية مهجرة في جنوب البلاد في هذه الفترة لإحياء ذكرى نكبتها، محض صدفة. فالهجمة المسعورة الأخيرة التي قام بها الجيش الإسرائيلي على أهل قطاع غزة أبرزت الحاجة على تسليط الضوء على جذور الصراع، أي على النكبة الفلسطينية. فإن الصواريخ التي يطلقها الفلسطينيون من غزة يمكنها أن توضح – لمن يريد التوضيح – رغبة وحاجة ومطلب الفلسطينيين بالعودة إلى ديارهم. وكانت الحرب الأخيرة على غزة محطة أخرى من محطات النكبة الفلسطينية المتواصلة. إذ أن معظم سكان القطاع هم لاجئون احتلت الصهيونية عام 1948 قراهم ومدنهم وطردتهم إلى هناك، ليتم تطهير منطقة الجنوب الواقعة ضمن دولة إسرائيل من معظم سكانها الأصليين، ومنذ بداية النكبة وحتى اليوم يعاني اللاجئون الفلسطينيون من ملاحقات الاحتلال وعدوانه بأساليب شتى، منها احتلالهم مرة أخرى عام 1967 ومنها القصف والحصار والاغتيال.

يسكن معظم لاجئي سمسم في مخيم اللاجئين جباليا في قطاع غزة، على بعد 15 كم من قريتهم ولا يتسنى لهم حتى رؤيتها أو زيارتها. انتقل عدد من لاجئي سمسم للسكن في الأردن، وتسكن عائلتان فقط داخل الخط الأخضر في دولة إسرائيل.

تؤمن "زوخروت" أن اعتراف الصهيونية بمسؤوليتها عن النكبة وعن تشريد الشعب الفلسطيني وإعادة اللاجئين إلى ديارهم هو القاعدة لحل الصراع في هذه البلاد. لذلك تقوم "زوخروت" بما تقوم به من فعاليات للتعريف والتوعية بموضوع اللاجئين والنكبة الفلسطينية في صفوف الجمهور العام وخاصة الجمهور الإسرائيلي.

فيصدر هذا الكتيب ضمن مشروع متكامل تقوم به جمعية "زوخروت" (ذاكرات) لتوثيق التاريخ المطموس للنكبة.

بالتزامن مع صدور هذا الكتيب ستتم زيارة أطلال سمسم

بمرافقة بعض لاجئيها لإحياء ذكراها ولنزع ستار التعتيم عن وجودها المبتور وتاريخها الموقوف منذ 61 عاماً. سيسمع الجمهور خلال الزيارة كيف أدار 1500 فلسطيني وفلسطينية حياتهم الاجتماعية والثقافية والاقتصادية والزراعية، حتى 13 من أيار 1948، حين هجمت على قريتهم قوات صهيونية من لواء "هنيجب" (النقب) وسلبت كل ما ملكوا، حتى أحلامهم. سيقوم المشاركون في الجولة بزيارة المواقع الرئيسية في القرية ووضع لافتات للتذكير بما كان فيها قبل التدمير.

كان كيبوتس "جبارعم" جاراً لقرية سمسم منذ أقيم عام 1942 على أراض امتلكها يهود من الفلسطينيين. في عام 1948 كان الكيبوتس نقطة انطلاق للهجوم على القرية واحتلالها. يسيطر الكيبوتس منذ النكبة على أراضي سمسم وعلى موقع المنازل الـ 345 التي هدمها الاحتلال جميعاً في فترة لاحقة. وقد أعلن الكيبوتس عن قسم من أراضي سمسم كمحمية، تشمل أكوام حجارة البيوت المدمرة وآبار الماء الجافة وردم المسجد والمقبرة المهملة، إلاّ أن الدخول لأبقار الكيبوتس مسموح فتقوم بالرعي هناك وتدنيس المنطقة.

يأتي هذا الكتيب بمعلومات عن تاريخ سمسم وتهجيرها، ويأتي بشهادات وذكريات من لاجئيها الذين يذكرون شجرة الجميز التي لعبوا تحتها وقطيع الغنم الذي اعتنوا به ساعة الهجوم على بلدهم وتشريدهم. وتمثل الخرائط المرفقة بالكتيب شاهداً آخر على حضور وكينونة قرية سمسم التي أراد الاحتلال مسحها عن الخريطة كما مسحها عن وجه الأرض. أما الصور الحديثة الموجودة في الكتيب فقد التقطت مؤخراً في موقع القرية لتبيّن آثار النكبة كما هي اليوم على أرض الواقع.

هذا هو الكتيب الـ 30 من سلسلة ذاكرات القرى المهجرة التي تصدرها جمعية زوخروت، صدر قبله كتيبات عن المواقع المنكوبة التالية: الراس الأحمر، عين كارم، عجور، كويكات، أم برج، خربة اللوز، الشيخ مونّس، المالحة، العجمي في يافا، حطين، الكفرين، الشجرة، ترشيحا، بئر السبع، اجليل، اللجون، سحماتا، الجولان، اسدود والمجدل، خربة جلمة، الرملة، اللد، عكا، حيفا، عين المنسي، الحرم (سيدنا علي)، عين غزال، لفتا ودير ياسين.

زوخروت

آذار 2009

על הכפר סמסם

מיקומו של הכפר סמסם היה על מישור בגובה של כ- 50 מטר מעל פני הים, באזור מישור החוף. מספר גבעות לא גבוהות מקיפות את הכפר שהיה, לפני כיבושו ב 1948, חלק מנפת עזה. הכפר היה במרחק 19 קמ׳ מהעיר עזה, ובמרחק של כ- 5 קמ׳ מכביש החוף, שחיבר את עזה עם אלמג׳דל (היום אשקלון). הכפר היה מחובר ברשת דרכי עפר עם הכפרים באזור: דַיר סֻנֵיד, בֻּרֵיר, נַגְ׳ד, הוּג׳, חֻלֵיקאת, בית גִ׳רְג׳א ודִמְרה, כולם כפרים שנכבשו גם הם ב- 1948. בקצהו הדרומי עובר נחל אלשקפאת הנשפך לתוך נחל הִרְבִּיא הנשפך לתוך נחל אלחַסי (השקמה) שזורם מערבה אל הים התיכון. תושבי הכפר הערבים קראו לנחל שעובר בכפרם בשם ״ואדי אלחסי״ והבחינו בין שני פלגים: אלוּאדי אלסַע׳יר (הנחל הקטן) ואלוּאדי אלכּבּיר.

רב בתי סמסם היו בנויים מאבן ומלט. השטח הבנוי, שסמוך לשנת הנכבה הגיע לכדי 44 דונם, קיבל צורת מעגל (מרכז הכפר) עם הסתעפויות (התרחבות ושכונות חדשות). רב הבתים היו במרכז הכפר ושם גם היו האתרים הציבוריים כמו המסגד, מעיין הכפר, בית הקברות ומקום קדוש על שם הנביא דניאל, בו התנהלו טקסים דתיים עממיים. לא רחוק ממרכז הכפר לכיוון דרום עמד בית הספר היסודי של הכפר, שנבנה בשנת 1934. בשנת 1947 התחילו ללמוד בבית הספר גם ילדי הכפר הסמוך נג׳ד.

תושבי הכפר התפרנסו מיבול אדמתם ומגידולי צאן ובקר. הם עיבדו את אדמתם רחבת הידיים, זרעו קטניות לסוגיהן, גידלו ירקות ופרי הדר. הם השקו את אדמתם מבארות המים העמוקות שהיו בשטחי אדמתם, חלקן עתיקות וחלקן בארות שבנו תושבי הכפר הערבים, שהרכיבו משאבות ממונעות בחדשים שבהן. בסמוך למועד בו גרשו כוחות חטיבת הנגב את התושבים מכפרם, עיבדו תושבי הכפר הפלסטינים כ ־ 240 דונם פרי הדר, 12000 דונם קטניות וכ- 250 דונם של גידולי ירקות. בבעלותם של תושבי הכפר היו 16,797 דונם אדמה. בשנת 1942 רכשו מהם יהודים 3386 דונם והקימו עליהם את קיבוץ גברעם. אדמת האזור ידועה כאדמה חולית, בוצית, ״חמרא״ ופוריה. האזור עשיר

גם במי תהום, שנמצאו בעיקר בחלק הדרום- מערבי של הכפר. אזור זה היה נמוך יותר ומי הגשמים והנחלים זרמו דרכו בדרכם לנחל הרביא. מכאן, רב הפרדסים ועצי הפרי גודלו בחלק זה של הכפר. בתקופה העת׳מאנית, על פי רישום משנת 1596, שילמו תושבי הכפר מס יבול חקלאי על חיטה, שעורה, פירות, עזים וכוורות דבורים.
שטח הכפר כולל אזורים היסטוריים עתיקים כמו: תל אלראס (תל הפסגה), אלבאבליה (הבבלית), תל המערות, שבו קברים רומאיים חצובים בסלע ההר.
מקורות היסטוריים מציינים שמספר תושבי סמסם בשנת 1596 היה 110. בשנת 1922 גרו בכפר כ- 760 תושבים, בשנת 1931 היו כ- 855 תושבים ובשנת 1945 גרו בו 1290 בני אדם. מספר תושבי סמסם בעת גירושם במאי 1948 היה כ- 1500 בני אדם.
בה- 13 במאי 1948 כבשו כוחות מחטיבת הנגב את הכפר, הבריחו את תושביו ומנעו מהם לחזור אליו. כיום שטח הכפר ואדמותיו שייכים לקיבוץ גברעם. מאוחר יותר, כל מבני הכפר נהרסו, כולל בית הספר והמסגד. ניתן להבחין בעיי הבתים ההרוסים ובחלקי קירות של מספר בתים. בית הקברות מוזנח ועדרי הבקר של הקיבוץ השכן רועים בו ומחללים אותו. חלק מאדמות הכפר הוכרזו כשמורה ושאר האדמות מעובדות על ידי הקיבוץ.

قرية سمسم

أقيمت قرية سمسم فوق رقعة أرض منبسطة في منطقة السهل الساحلي وترتفع نحو 50 متراً عن سطح البحر وتحيط بها التلال. كانت تابعة قبل احتلالها لمحافظة غزة وتقع على بعد 19 كم إلى الشمال الشرقي من مدينة غزة. وكانت تبعد عن طريق غزة – المجدل الساحلية حوالي 5 كم. كانت تربطها دروب ترابية بالقرى المجاورة مثل دير سنيد وبرير ونجد وهوج وحليقات وبيت جرجا ودمرة. كل هذه القرى احتلت عام 1948. كان الصليبيون يسمونها سمسم (Semsem) . يمر بطرفها الجنوبي وادي الشقفات أحد روافد وادي هربيا (الموسوعة الفلسطينية) الذي يرفد وادي الحسي المتجه غرباً نحو البحر المتوسط، ويسمي أهل القرية الوادي بالحسي وفيه رافدان: الوادي الكبير والوادي الصغير. كانت معظم مساكن سمسم مبنية من الطوب. ويتخذ مخطط القرية شكلاً دائرياً متشعباً. كانت أغلب منازل القرية تقع في وسطها وهناك كانت المرافق العامة مثل الجامع وعين البلد والمقبرة ومقام النبي دانيال. كانت مساحة الرقعة المبنية في أواخر عهد الانتداب البريطاني حوالي 44 دونماً. وكان في القرية مدرسة ابتدائية، أسست عام 1934 جنوبي مركز القرية. وأصبحت عام 1947 مشتركة لقريتي سمسم ونجد المجاورة.

اعتمد سكان سمسم لمعيشتهم على الزراعة وتربية المواشي، فاشتهرت بزراعة الحبوب والخضروات والحمضيات، وأحاطت بها البساتين من جميع الجهات. وكانت الزراعة تعتمد على الأمطار وعلى الري من الآبار العميقة المنتشرة في أراضي القرية، منها آبار تاريخية ومنها ما شيده أهل القرية الفلسطينيون. وفي أواخر عهد الانتداب غرست فيها الحمضيات في نحو 240 دونماً، والحبوب في أكثر من 12000 دونماً، وكان حوالي 250 دونماً مرويّاً مستخدماً للبساتين وزراعة الخضروات. بلغت مساحة أراضي القرية 16797 دونماً، منها 3386 امتلكها اليهود في عهد الانتداب وأقاموا عليها كيبوتس "جفار عام" سنة 1942. تتميز أراضي سمسم بتربتها الطينية

الرملية الحمراء الخصبة وبكثرة المياه الجوفية. وتكاد معظم أشجار الفواكه تتركز في الجزء الجنوبي الغربي من سمسم حيث تتزود الأرض بالرطوبة الكافية من الأمطار الشتوية وفيضانات الأودية التي تمر بهذا الجزء في طريقها إلى وادي هربيا. وفي العهد العثماني كانت تدفع الضرائب على القمح والشعير والفاكهة والماعز وخلايا النحل.

تضم القرية مناطق تاريخية أثرية مثل تل الراس ومنطقة البابلية وشعفة المغر وفيها قبور رومانية محفورة في الصخر.
ذكرت مصادر تاريخية أن عدد سكان سمسم عام 1596 كان حوالي 110 أشخاص، وفي عام 1922 سكنها حوالي 760 نسمة، وفي عام 1931 حوالي 855 وفي عام 1945 نحو 1290 نسمة، وكان عدد سكان سمسم عام 1948 قبل تهجيرهم حوالي 1500 نسمة.

احتل لواء "هنيجب" (النقب) قرية سمسم في 13 أيار 1948. ويقع موقع القرية وأراضيها اليوم تحت سيطرة كيبوتس "جفار عم"، وتمّ تدمير جميع مباني القرية بما في ذلك مدرستها ومسجدها. يمكن اليوم رؤية أجزاء من حيطان بعض منازل القرية وأكوام حجارة البيوت التي دمرها الاحتلال. أما مقبرة القرية فمهملة وتقع في المنطقة المسيجة المستعملة كمرعى أبقار. حوّل الكيبوتس جزءاً من أراضي القرية إلى "محمية" تابعة له، ويقوم باستغلال باقي أراضي القرية للزراعة.

أبو ذياب وسط منزل عائلته المهدم في سمسم
אבו ד'יאב במרכז ביתו ההרוס בכפרו סמסם

رمضان فرج الله، ولد في سمسم عام 1932:

"بعيني شفت الانجليز بيدخلو الكيبوتس مع سلاح وبيطلعوا بدون سلاح"

רמדאן פרג' אללה, נולד בסמסם בשנת 1932:

"במו עיניי ראיתי את האנגלים נכנסים לקיבוץ עם נשק ויוצאים בלי נשק"

עדות של פליט ג'מאל אסמאעיל מחמד אבו עון

נולד בכפר סמסם בתאריך 29.4.1934

כיום גר במחנה הפליטים חטין בירדן

הראיון נערך בביתו הנוכחי בתאריך 6.4.2008

מראיין: רכאן מחמוד - ירדן

באדיבות האתר:
www.palestineremembered.com

"... שם הכפר שלי הוא סמסם. הזקנים סיפרו ששם זה קיים רק מהתקופה העת'מאנים כי אז הכפר שלנו היה ידוע בשומשום הרב שזרעו באדמתו. הכפר היה שייך למחוז עזה. העיר הקרובה ביותר הייתה העיר אלמג'דל. עזה רחוקה מהכפר שלנו כ - 9 קמ' מצד דרום - מערב. אדמת סמסם נוחה, קלה וטובה לחקלאות. הכפר היה בנוי על מישור. היו באזור שני נחלים דרומית לכפר, אחד נקרא אלואדי אלסע'יר שרוחבו היה בין 8-6 מטר. והשני אלואדי אלכּביר שרוחבו במקומות מסויימים הגיע לכדי 18 מטר ובמקומות הצרים היה כ-7 מטר. שני הנחלים נפגשו סמוך לכפרנו, בינינו לבין הכפר נג'ד הסמוך, והתחברו לנחל אחד ששמו ואדי אלחסי [נחל השיקמה]. נחלים אלה הגיעו מהרי חברון שבמזרח וזרמו מערבה עד לים. הנחל זרם רק בחורף אבל הזרימה הייתה חזקה מאוד. פלגים המשיכו לזרום לעוד כארבעה חודשים. גובה המים היה תלוי בעונה. בעונה עם הרבה גשם גובה המים היו יותר בגובה של גמל. ובעונה דלה המים הגיעו עד לאמצע גוף הגבר. היו מקומות בנחל שפחדנו להיכנס אליהם בגלל הגובה הרב של המים.
הכפרים שהיו קרובים לסמסם הם, מצפון: חֻלַיקאת, בַּטימָה, אלג'יָּה ובית גִ'רג'א. מדרום: נג'ד, הוּג', והשבט הבדוי אלסַוּארכָּה. ממזרח: בֻּרַיר ושבט אלת'וָּאבּתה וממערב: דַיְר סֻנַיד, דִמְרה וברבּרה.

יחסים עם יהודים

ליד כפרנו הייתה מושבה אחת, שכחתי את שמה, קראנו לה מושבת סמסם. היה לה וודאי שם בקרב היהודים אך שכחתי אותו. האמת שהיחסים בינינו היו מאה אחוז. אני זוכר שפעם ירו במישהו מהכפר שלנו ופצעו אותו, אז באו להתנצל ולעשות סולחה, הביאו איתם כבשים, שחטו והזמינו את האנשים לארוחת צהריים, כמו שצריך. היחסים איתם היו טובים. הרופא שטיפל בנו היה משלהם. לא זוכר את שמו למרות שהוא טיפל באח שלי עבד אלמֻעטי. כשהיה קטן הוא חלה בחזה והשתעל

כל הזמן, כמעט מת. הרופא שלהם ריפא אותו. הלכנו אליו ארבע חמש פעמים עד שהבריא. המושבה הייתה צפונית לכפר. היא הייתה קיבוץ. היו להם בתים מוכנים, הרכבה, מביאים קירות מוכנים ומרכיבים אותם עם ברגים ואת הגג עושים מרעפים. אני זוכר שלמושבה היה מח'תאר, קראנו לו הח'וואג'ה זיו. אני לא יודע מאיפה הגיעו תושבי הקיבוץ, הם בטח מבחוץ. הם דיברו ערבית. הכרתי ארבעה חמשה מהם שהיו מהבולטים בקיבוץ. אני זוכר גם הח'וואג'ה דאוד. הם התחלפו בתפקידים. מה שהיה מיוחד אצלם שהמח'תאר של היום יכול להיות מחר שומר, וכי השומר היום יכול להיות לעבוד בחרישת האדמה אחר כך. לא היה אצלם שהמח'תאר נשאר מח'תאר כל חייו. האמת שהיחסים בינינו היו טובים, נכנסנו לקיבוץ באופן טבעי. כל זה לפני המלחמה כמובן. עד אז לא היו בעיות בינינו. באירועים מסויימים חלק מהם ביקר אצלנו והשתתף איתנו. אנשים מאצלנו עבדו אצלם שומרים על אדמותיהם שמחוץ לקיבוץ. הם לא עבדו אצלנו. הם קנו מאתנו חלב, ביצים ובקר.
באשר לירי שהזכרתי, האיש הזה אַיּוּבּ אבו זידאן, הייתה לו אדמה קרובה לאדמת היהודים. הפרות שלו נכנסו לאדמה של היהודים, הם באו כדי לגרש אותן. קרה בינו לבינם ריב, איוּבּ איים עליהם במקל, אחד מהיהודים היה חמוש וירה בו, פגע בו בברך, אחר כך לקחו אותו לבית חולים, טיפלו בו והבריא. אחרי זה הם באו לכפר כדי להתנצל והביאו איתם 12 כבשים. אומרים שהח'וואג'ה דאוד הוא שירה. אני שאלתי את בנו של איוּבּ והוא אמר לי שלדעתו הח'וואג'ה דאוד ירה באבא שלו. אני נוכחתי בסולחה כי ידענו על קיומה קודם לכן. אך אני הייתי נער, לא הייתי בעל חשיבות בכפר.
גם לי היה מקרה דומה. הכנסתי את הפרות שלי לשטח שלהם. חמדתי בגידולים שלהם. היה להם "ביקיה" לבעלי חיים ירוקה וגבוהה. אחרי כמה דקות הגיעו למקום שני אנשים, הח'וואג'ה זיו והח'וואג'ה דאוד, פתאום היו מעל לראש שלי על סוסים, לכל אחד מהם היה רובה. לי היה אקדח פלסטיק, דומה לאמיתי רק מוציא רעש. לחצו אותי עם שני הסוסים. היה לי ביד חליל. הבהלתי את הסוסים עם החליל. דחפו אותי וכמעט תפסו בי. הוצאתי את האקדח מפלסטיק ועשיתי כאילו יורה, יצא בום. הם פחדו וברחו. אבל הניסו את הפרה בעזרת הסוסים לכיוון הקיבוץ והכניסו אותה לקיבוץ. לקחו אותה. שלחנו אנשים מהכפר כדי להחזיר את הפרה אבל זה לא עזר. בסוף היהודים אמרו שאבו עון חייב לשלם חמש לירות כדי שיקבל את הפרה. שילמנו חמש לירות ולקחנו את הפרה. ליד הכפר שלנו לא היו עוד התנחלויות.

פלסטין

כל הדרכים באזור היו דרכי עפר. כביש האספלט הקרוב ביותר אלינו היה כביש יאפא – דיר סניד – דמרה – ברברה – בית חנון – עזה. הלכנו לעזה ולאלמג'דל ברגל או על בהמה. חלק מהאנשים היו נוסעים לעזה באוטובוס, היו עולים לאוטובוס ליד דיר סניד . חברת האוטובוסים הייתה חברת

"דאניה". אני תמיד רכבתי על החמור כדי להגיע לעזה. בכפר לא היה אף לא מכונית או משאית. אף רכב. לשני אנשים היו עגלות נגררות על ידי סוסים שהעבירו בהן עשבים ואוכל לבעלי חיים. היו שלושה או ארבעה אופניים. הראשון שקנה אופניים היה עבד אלהאדי שמו. אופניים היו דבר מוזר וחדש. אלה בעלי האופניים עבדו אצל האנגלים במחנות הצבא והיו הולכים לעבודה על אופניים. אנשים השתמשו גם בגמל, חמור או פרד. הייתה תחנת רכבת ליד דיר סניד, הרכבת הגיעה עד למצרים. אבל פה אנשים נסעו ברכבת כדי להגיע ליאפא, לעזה ולרפח. אני אף פעם לא נסעתי ברכבת בפלסטין. רק אחרי הגירוש נסעתי ברכבת. האוטובוס היה עובר ליד הכפר שלנו בבוקר וחוזר אחרי הצהריים. התחנה הייתה ליד אלוואדי אלכביר. היה אוסף מנג'ד ודמרה ומגיע לבית חנון ועזה. הדרך הייתה דרך עפר. אני לפני הנכבה, ביקרתי בנוסף לעזה ולאלמג'דל, ביקרתי גם ביאפא ובתל אביב. הדוד שלי לקח אותי, הוא קיבל פרדס באלשיח' מוּנִס שהיה לאיש גרמני שעזב את הארץ אחרי שהגרמנים נוצחו במלחמה.

משפחות

הכפר היה מחולק לארבעה חלקים על פי החמולות. שכונת משפחת זיד. שכונת משפחת זֻמלֻט, שכונת משפחת עאבד, שכונת משפחת אלשמאלה. בתוך חמולת זיד היו כמה משפחות: אלכַּתַרי, עזיז, זיאדה, סאלח. ומחמולת עאבד היו משפחת אבו זידאן, אבראהים, בדראן. מחמולת אלשמאלה: פרג' אללה, אלמג'דלאוי, אלחַוְ. אנחנו משפחת אבו עון, חלק ממשפחת זיד. במקור אנחנו ממצרים, גם משפחת אבו טבק ממצרים במקור. לכפר היו שני מח'תארים, אחד של חמולת זיד ושמו מחמד עבד אלראזק עבד אלחאפד', ומח'תאר של חמולת אלשמאלה הוא עת'מאן עבד אלקאדר עת'מאן. לכל מח'תאר היה מדאפה, בית פתוח לאירוח ולהתכנסויות. גם למשפחות הקטנות היו מדאפות. ליד באר הכפר הייתה חצר ציבורית. הצעירים היו נפגשים ויושבים שם.

עתיקות

היו מסביב לכפר ח'רבות עתיקות כמו זיתא וביר אלראס. אנחנו לא עסקנו בחפירות. אבל היו מגיעים מדי פעם אנשים זרים [אירופאים] עם מפות ואופנועים. פעם הגיע מישהו לכפר נג'ד, הייתה לו מפה, ביקש שנחפור במקום מסויים, גילינו בית עתיק מהתקופה הרומית. אחר כך קרתה המלחמה עם היהודים ולא יודע מה קרה לבית הזה.

חינוך

בית הספר היה ממוקם בין שני הנחלים. תלמידים מנג'ד היו לומדים אצלנו. בהתחלה בית הספר עד כיתה ד', כולם למדו בחדר אחד. מי שרצה להמשיך בלימודים היה הולך לכפר אלבריר וממשיך שם עד כיתה ו'. מי שרצה ללמוד בתיכון היה הולך לעזה. אחר כך, בית הספר נהיה עד כיתה ה', ובנו בשביל זה חדר נוסף. בית הספר היה שני חדרים בנויים מבטון. בכיתה ד' היינו 12 תלמידים. בכיתות האחרות היו

בממוצע אולי 15 תלמידים. אני למדתי בבית הספר שלנו בכיתה ה' שלושה חודשים. לימדו אותי אנגלית "פנסל" "צ'ייר" ודברים כאלה. אבא שלי הוציא אותי מבית הספר כדי לרעות בפרות שלנו. רק בנים למדו, חוץ מבת אחת, היא בתו של המורה. המורה היה מעזה ושמו רשיד אלע'נדור. הוא גר בכפר שלנו. ושתיים מבנותיו, זינב וודאד, התחתנו אצלנו עם אנשים מסמסם. אם אני לא טועה הן עדיין בחיים וגרות היום בעזה. כאשר בית הספר גדל לכיתה ה' הביאו עוד מורים לבית הספר. המורה אמין עבד אלחאפד' מהכפר נג'ד, היה בוגר כיתה ז' והעסיקו אותו כמורה. מורה נוסף מאלמג'דל שכחתי א שמו, ומורה נוסף מעזה שמו סעיד. למדנו ערבית, חשבון, קוראן, גאוגרפיה, היסטוריה ואנגלית. היינו שרים בבוקר את שיר הבוקר. בית הספר שייך למשרד החינוך והמפקח היה מגיע מעזה באוטו שלו. בית הספר היה בית ספר רגיל, ספסלים, ספרים ולוח.

דת

המסגד היה ממוקם במרכז הכפר והיה בנוי מאבן. היה קרוב לבאר הכפר. הייתה לו כיפה, מנארת נמוכה ומחראב (גומחה בקיר). הרצפה שלו הייתה מרוצפת בבלאטות גדולות, ועליה מחצלות. אפשר להכניס בו קרוב למאה איש. ובחצר שלו היה מקאם (מקום קדוש על שם) של הנביא דינאל, אבל היהודים פוצצו אותו והעיפו את האבנים שלנו באויר. המואזן [קורא לתפילה] של המסגד היה עבדאללה אלשיח' מחמד ואחיו עבד אלסלאם. אבא שלהם היה האמאם של התפילה, שמו אלשיח' מחמד אלכתרי, הוא למד באלאזהר [אוניברסיטה דתית בעלת שם הקהיר]. הם עשו את העבודה הזאת ללא שכר. כך בשביל אלוהים. אבל מה, למקאם הייתה אדמת הקדש, אנשי הכפר עיבדו אותה וחילקו את היבול שלה. אז היו נותנים להם מהיבול הזה תמורת עבודתם. במסגד היו שירותים ומקום שטיפת ידיים לפני תפילה. הייתה לו גם חצר חיצונית רחבה בגודל 20X40 מטר. אבל היהודים פוצצו אותו. מקאם הנביא דניאל היה מכוסה בחתיכת בד בצבע ירוק. היה מקום קדוש שאנשים, ובעיקר נשים, נדרו לידו נדרים. שאנשים באו אליו ממקומות אחרים, דיר סניד, נג'ד, ברברה ובריר, וממקומות נוספים. משפחת השיח' אלכתרי הייתה אחראית גם על המקאם. היו בכפר קבוצה של "צופים" (דתיים רוחניים וסגפנים), אחד מהם דוד שלי מצד אמא, היו עושים טקסי תפילה עם תופים. הכפרים השכנים היו מזמינים אותם גם כדי שיעשו להם טקסים. גם בהלוויות היה להם קטע עם התופים.

בריאות

לא הייתה מרפאה בכפר או מרכז בריאות. הייתה מרפאה ממשלתית בבריר. ובתקופה האחרונה הלכנו לרופא היהודי מהקיבוץ. לקחנו את אח שלי הקטן אליו, זה היה בשנת 1947 , אבא שלי לקח אותו על החמור. לפעמים אנשים הלכו לרופא בעזה. אבל בשבילנו היא הייתה במרחק גדול. בעזה היה בית חולים נוצרי, המטביל. היה גם רופא מפורסם שמו חידר עבד אלשאפי

[שנהיה ראש המשלחת הפלסטינית בוועידת מדריד לשלום במזה"ת בשנת 1991]. בכפר שלנו אנשים השתמשו גם ברפואה עממית כמו צריבה, איחוי וייצוב איבר שבור באמצעות בצק ועצים, כוסות רוח. היה גם טיפול בצמחים כמו מרווה, זעתר, ג'עידה ושִיח. אנשים דתיים טיפלו בקוראן, קראו פסוקים כדי לסלק כל רע. היו שתי מיילדות בכפר. היה מוהל, הוא המורה מעזה רשיד אלע'נדור. באופן כללי היו מעט מחלות.

מים

בקשר למים, היתה באר מרכזית בכפר. שאבנו ממנה מים. קשרנו לגמל חבל ארוך, אולי 50 מטר, ובקצה שלו דלי מים ענק. הורדנו את הגלי לתוך הבאר הבאר, חיכינו עד שהתמלא מים, גררנו את הגמל, הגמל התחיל ללכת ולהרים את הדלי המלא. הדלי היה בגודל של ששה או שבעה פחים, שפכנו את המים לתוך בריכה מיוחדת בנוייה ליד הבאר. מתוך הבריכה יצאו שלושה ארבעה ברזים והאנשים מילאו מים מהברז לתוך כדי החרס שלהם. בנוסף לבאר המרכזית היו בכפר גם שש או שבע בארות בפרדסים (ביארות). הביארה היתה בבעלות פרטית. הבאר היתה שייכת לכלל הכפר. במקרה של תקלה בבאר הכפר אנשים לקחו מים מהביארות. היה בכפר וועד שכלל מספר אנשים ובתוכם המח'תארים של הכפר, הוועד הזה הוא שבחר מי יעבוד בבאר ויהיה אחראי על שאיבת המים עם הגמל שלו. זה היה כמו מכרז.
מי הגשמים היו מתנקזים לתוך בריכה טבעית במקום נמוך בכפר, כשהיינו קטנים שחינו בבריכה הזאת, אלה מים שהיו בעיקר להשקיית בעלי החיים. ליד הבאר המרכזית הייתה בריכה בנוייה מבטון לאגירת מים ומסביבם שוקת נמוכה כדי שבעלי החיים ישתו ממנה. בין השוקת לבין בריכת המים היה פתח שאטמנו אותו על ידי סמרטוט אחרי שהיינו משקים את העדר. גם לבריכה הזאת היינו קופצים לשחות. בכפר היו מספיק מים לכולם. שאיבת המים נעשתה פעמיים ביום, בבוקר מוקדם ואחר הצהריים.

כלכלה

כמובן לא היה חשמל בכפר. השתמשנו במנורות שמן או מנורות נפט בשביל האור. בחודשים האחרונים [לפני הנכבה], חלק מהאנשים קנו סוג של פנס גדול ובתוכו מנורה ומביבה זכוכית, לוקס עם שנבּר, זה נתן אור חזק. במושבה היהודית היה גנרטור. במחנות האנגלים היה חשמל ביום ובלילה. בחורף הבערנו עצים לחימום, וגם לבישול הדלקנו אש מעצים. בכל בית היה טבון לאפיית לחם ולתבשילים מסויימים. שני אנשים בכפר מכרו בשר, אחד מהם אבא שלי. פעם בשבוע היו שוחטים פרה או גמל ומוכרים את בשרו. אם היה נשאר בשר היו תולים אותו באויר מחוץ לבית והבשר נשאר אכיל וטוב. בשר כבשים מכרו לעתים רחוקות ובאירועים מיוחדים. בכל בית היה חיטה וקמח לכל השנה. היו כמה מכולות בכפר, לאבא שלי הייתה מכולת, גם עבד אלראזק אלכתרי, חסן אלבסיוני, מחמד אלאערג', עבד אלהאדי

קטיט ומוסא עלי סאלח. הם הביאו סחורה על חמורים או על גמלים מעזה ומאלמג׳דל. בכל הכפר היה רק רדיו אחד, במכולת של עבד אלראזק אלכתרי. שמענו שירים בעיקר וחדשות. בשנים האחרונות היינו קונים עיתון מאלמג׳דל או מעזה, היו מביאים אותה לרבאח סלימאן כדי שיקרא בקול רם, הזקנים היו יושבים סביבו ומאזינים. היינו קונים עיתון ״פלסטין״ או עיתון ״אלדפאע״. זה היה שנה לפני הגירוש. בכפר היו שלושה ספרים. לא היו חייטים, אבל היו נשים שתפרו בבתיהן, הן עבדו עם מכונה תפירה ידנית. את הבד קנינו מרוכלים שהגיעו מאלמג׳דל. אחד מהם, שאנשים היו חייבים לו הרבה כסף, המשיך לאסוף את הכסף שלו אחרי הנכבה במחנה הפליטים ג׳באליא. בסמסם, רוב האנשים היו בונים את בתיהם בעצמם. רק מעטים הביאו בנאים מומחים.

שעות פנאי

כשהיינו ילדים שיחקנו הרבה משחקים. עשינו ״כדור״, הבאנו קופסת שימורים ריקה ועטפנו אותה בהרבה סמרטוטים, עשינו שתי קבוצות, כל ילד אחז במקל ובו הוא גלגל את הכדור לשטח של הקבוצה השנייה. מאחורי כל קבוצה יש תעלה שהיא קו הסיום של הכדור. אם הכדור שלנו היה מגיע לתעלה של הקבוצה השנייה היינו זוכים בנקודה. שיחקנו גם תופסת, גולות, יעוד. גם הבנות שיחקו כמונו. מדי פעם היה מגיע איש מחוץ לכפר עם ״קופסת הפלא״, היה מספר סיפורים ומראה לנו תמונות ובובות. המבוגרים שיחקו סיג׳ה וקלפים, בחורף שיחקו סינייה: מגש גדול ועליו הרבה ספלים הפוכים, היו מחביאים טבעת מתחת לאחד הספלים והיו צריכים לדעת איפה הטבעת. הצוענים היו מגיעים לכפר ונשארים כמעט שבוע. היו מקימים אוהלים ליד הכפר, כל יום היו נכנסים לכפר ועורכים מסיבות בחצר המרכזית, היו שרים, רוקדים, משחקים, מצחיקים את האנשים. לפעמים אפילו הביאו איתם קוף כדי להצחיק את האנשים. הם כמובן אספו כסף מהקהל. הצועניות אפילו ידעו לשתול שיניים מזהב לנשים. צועני אחד גר אצלנו בכפר והתחיל לומר אני מסמסם, הבן שלו למד אתי בבית הספר וכולנו קראנו לו ״בן הצועני״.

חקלאות

זרענו באדמות שלנו הרבה חיטה, שעורה, תירס, חומוס, שומשום, חלבה, כרשינה, עדשים, פול ועוד. כל אחד באדמה שלו. גידלנו ירקות כמו עגבניות, מלפפונים, מלוח׳יה, כישואים, פלפל, חצילים, במיה וכרובית, אלה גידולים עם השקייה. גידולים בעליים היו גם כמו אבטיח ומלון. עצי פרי היו לנו מכל הסוגים: אפרסק, ענבים, תאנים, משמש, סברס ועוד. מי שהיה לו יותר אדמה היה לו פרדס של תפוזים, פומלה ולימון. טרקטור הגיע פעם בשנה כדי לחרוש את האדמה היבשה שנהייתה קשה. את שאר האדמות חרשנו עם מחרשה ידנית נגררת על ידי בהמות. האנשים היו עוזרים אחד לשני. אם מישהו היה מסיבה כלשהי מתעכב ולא מספיק לסיים את הקציר או את החרישה בזמן היו

אנשים אחרים באים ונותנים לו יד כי אחרת הוא יפסיד את המועד. 100 – 200 איש היו באים וגומרים את העסק ביום אחד. הנשים עבדו באדמה כמו הגברים. לא היה לנו בכפר טחנת קמח. היינו לוקחים את החיטה שלנו וטחנים בבריר או בנג'ד. הממשלה הבריטית לא תמכה בנו, היא רק לקחה מסים על האדמות ועל היבול. גידלנו בכפר גם בעלי חיים רבים, בכל בית היו יונים ותרנגולות, היו שש שבע משפחות שהיו להן עדרי צאן ובקר גדולים, אצל שאר האנשים היה מספר קטן של בעלי חיים. שתי משפחות גידלו דבורים: משפחת עאבד ועבד אלקאדר אבו סעדה.

הבית

למשפחת שלנו היו רק 15 דונם אדמה. אבל חיינו במצב טוב. היו לנו 5 פרות וגמל. לאבא שלי הייתה מכולת. בשנת 46 או 47 אבא שלי הוסיף לבית חדר אורחים קיצי צמוד לבית הקיים. את הגג הוא עשה מעצי איקליפטוס ומעליהם קני תירס וכיסה אותם בטית. הבית שלנו היה 6 חדרים, בשורה אחת. חדר אחד לפרות, אחד לגמל וארבעה חדרי שינה למשפחה. וסביבו דונם אדמה. את התבואה והדגנים היינו מאחסנים אצל סבי בחדרי אחסון מיוחדים "ח'אביה". רוב בתי סמסם נבנו מטית, רק שני בתים היו בנויים מאבן, אחד מהם אני זוכר של אלח'אג' חסין עאבד. כל הבתים היו קומה אחת. חלקם עם קשתות. בכל בית היה חצר חיצונית. הניירות של הבית שלנו ומסמכי הטאבו נמצאים אצל האחים שלי בעזה.

חיי דת וחברה

רמדאן היה חודש חשוב אצלנו, אנשים צמים ומתפללים כל החודש, מקיימים ארוחות משותפות ומזמינים אחד את השני. במדאפות של המשפחות היו מזמינים רק גברים לארוחות. ברמדאן קיים תפקיד "מסחראתי" שמסתובב בכפר לפנות בקר עם תוף כדי להעיר את האנשים לארוח ה"סחור" (תחילת יום הצום) ולתפילת שחרית. זה היה השיח' מחמד מוסא סאלח. אחרי חודש רמדאן מגיע עיד אלפטר [חג סיום הצום], מתקיימת תפילת חג המונית ליד בית הקברות, האנשים מברכים אחד את השני בחג, עולים לקברי קרוביהם, עושים סבב ביקורים בכפר אצל חברים, זקנים וחולים. מבקרים אצל בנות המשפחה הנשואות ונותנים מתנה, או כסף או קופסת ממתקים "חלקום". בבית הקברות האנשים הגישו תמרים ותאנים מיובשים. בבית כבר הכינו את עוגיות החג.

בחג הקרבן, היו שוחטים כבש או פרה בכל בית. ביום הולדת הנביא היו חוגגים בטקס דתי צופי ותפילות במסגד. היינו גם חוגגים "יום חמישי של הביצים", היינו מבשלים ביצים קשות עם פרחים והביצה היתה מקבלת את צבע הפרח. היה אירוע גדול שקראנו לו "יום העונה", בו מתאספים כל האנשים על חוף הים האזור אלמנטאר, קרוב לכפרים אלח'סאס ואלג'ורה ונעליא, אנשים באים מכל המקומות באזור ומתקיימת שם חגיגה גדולה. שירים, ריקודים, דבקה, אוכל, משחקים, שעשועים, קניות ושחייה בים. מין פארק גדול שיש בו כל מה שאתה רוצה.

העלייה לרגל גם היא הייתה אירוע חשוב. אם מישהו מהכפר היה מחליט לעשות עלייה לרגל היו מבקרים אצלו והנשים שרות לו שירי פרידה מיוחדים לאירוע הזה חודש לפני שהוא נוסע. היה עולה לרכבת בתחנת דיר סניד ויורד בעיר אסמאעיליה במצריים, משם היה מפליג באונייה. הנסיעה הייתה מתארכת כחודש, ואחרי שהוא חוזר חודש חודש בערך של ביקורים, ברכות, ארוחות וכו׳. הוא היה מביא איתו מתנות ממכה. אני זוכר כאשר אלחאג׳ עיאד עזיז עשה עלייה לרגל.
כאשר היה מת מישהו מהכפר כל האנשים היו יודעים את הבשורה מהר מאוד, כולם היו עוזבים את עבודתם וחוזרים לכפר כדי להשתתף בהלוייה. תפילת המת הייתה מתקיימת במסגד או ליד בית הקברות. שנמצא בצפון הכפר. נשים לא היו משתתפות בהלוייה. האבל היה נמשך שלושה ימים. ביום הראשון משפחות אחרות היו מכינות אוכל למשפחת המת.

המנדט הבריטי

בתקופת המנדט, הצבא הבריטי היה לפעמים סוגר את הכפר, היה מגיע בשעות הבוקר המוקדמות, קוראים ברמקולים לכל התושבים של הכפר לצאת מבתיהם, אחר כך היו נכנסים כדי לחפש נשק. מי שהיו תופסים אצלו נשק העונש שלו היה קשה. מאסר עולם לפעמים אפילו עונש מוות. האנגלים הם שגמרו אותנו לא היהודים. אם היית נתפס עם סכין טיולים היית מקבל שנתיים בכלא. לפני הנכבה נתנו לנו 10 רובים לכל הכפר בטענה שכך נגן על הכפר מפני יהודים. ליהודים הם נתנו הרבה הרבה נשק. אנשים בכפר קנו רובים מצרים, אבל זה יצא נשק מקולקל.

הטבח בבריר והתבוסה

התחלנו להרגיש שהיהודים מתכננים לקחת את פלסטין. שמענו גם על הצהרת בלפור, אבל זלזלנו והיינו משוכנעים שנגבור על היהודים. עם הזמן גילינו את חולשתנו וכמה הם חזקים. אחרי שמדינות ערב נכנסו התבוסה הייתה כואבת. אצלנו יש מעט נשק ואצל היהודים הרבה נשק. יום אחד שמענו שהיהודים תוקפים את הכפר בריר כי לוחמים מבריר תקפו שיירה יהודית שעברה ליד המקום. היהודים התחילו לירות לכיוון בריר ותושבי בריר משיבים אש. אנחנו הלכנו מהר כדי לעזור לתושבי בריר. כל אחד לקח איתו מה שבא, מקל, ברזל, את, חרב, רובה... לא היינו מאורגנים ולא היה מנהיג שיגיד לנו מה לעשות. היהודים כבר הספיקו לעשות תכנית, אחרי תקיפת השיירה, איך לגרש את כל תושבי בריר. הם תקפו את הכפר משלושה כיוונים והשאירו את הצד הצפוני פתוח כדי לגרש אותם לחליקאת. הם עשו מצור על בריר בשעה שתיים בלילה, תקפו אותו. תושבי בריר ברחו בבגדי השינה, היו ישנים. היהודים הרגו את מי שהרגו ותפסו את מי שתפסו ושאר התושבים ברחו. אנשי סמסם שהיו בדרכם לעזור לבריר פגשו בדרך את האיש שעובר בטחנת הקמח בבריר עם שתי בנותיו על כתפו, שאלו אותו מה קרה? הוא סיפר להם כי הלך הכפר ושהיהודים הביאו חמישים איש ליד

טחנת הקמח והרגו את כולם. אחד ההרוגים היה מסמסם, שמו עטאללה זמלט. שמענו כך, חזרנו. אחרי המקרה הזה קרוב ל- 14 כפרים ברחו: חלילאת, כוכבה, בטימה, בית ג׳רג׳א, אלג׳יה, סמסם, נג׳ד, הוג׳ ועוד. בעיקר הבריחו את הנשים והילדים ונשארו הגברים שיכולים להילחם. אבל זה לא עזר. יוסף אלכתרי, מסמסם, הטמין יום אחד מוקש בדרך שיירות היהודים. המוקש פגע באחד הרכבים. התחילו היהודים לירות לכיוון הכפר שלנו. צעירי הכפר החזירו אש, בעיקר מעל גבעה באדמת משפחת עאבד, התברר שליהודים הייתה תכנית ... תחבולה, ויש להם תקשורת חזקה. הכינו טנקים לפני כן, והתחילו להתקדם לכיוון שלנו מאחורי הכפר. רוב תושבי הכפר לא היו בכפר מאז מקרה בריר, היהודים כיתרו את הכפר מקודם ואנחנו לא יודעים, כאשר ראינו את הטנקים באים ושהכפר מכותר ברחנו לכיוון הוואדי כשהיהודים עדיין יורים עלינו. הרגו מאתנו ארבעה. ההגנה על הכפר לא הייתה מאורגנת. למרות שחפרנו תעלות הגנה והאנשים היו עושים תורנות בשמירה. הייתי בן 13. לא קיבלו אותי לשמור אבל הייתי מגיע ויושב שם האנשים. היהודים היו מאורגנים והיה להם תחמושת. אנחנו לא היינו מסודרים ולא היה תיאום בין הכפרים. ביום הזה אבא שלי היה באדמתו שליד הקיבוץ, הוא התחבא שם עד הלילה, כאשר חזר וראה את הכפר ריק אז הוא עזב גם. אני עם אחי ואשתו היינו בכרם קוטפים ענבים. התחלתי לרוץ. ההתקפה הייתה אחרי הצהריים. תקפו אותנו ממערב ומצפון. ברחנו. רוב הגברים של הכפר היינו שם ומעט נשים. כ- 600 היינו. הירי היה חזק ומפחיד. הבריחה הייתה בבהלה. תוך כדי הבריחה, תינוקת אחת נפלה מידי אמא שלה, האמא לא העזה להתכופף כדי לקחת אותה, ונשארה שם בכפר, באותו יום בלילה כשחזרו כמה גברים לכפר להביא דברים שמעו תינוקת בוכה, מצאו אותה והחזירו אותה למשפחתה.

היהודים נכנסו לכפר ומצאו שם כ- 20 זקנים. אנחנו ברחנו לכפר דמרה. היהודים ביקשו שנמסור להם את כל 15 הרובים שהיו לנו ויתנו לנו לחזור לבתים. הצעירים לא הסכימו. היהודים אז שרפו חלק מהכפר, בתים, תבואה, מחסנים...כך עשו גם בכפרים אחרים. אחרי שנכנסו לכפר הרגו שניים שהתחבאו בכפר. אחד עיוור שלא הצליח לברוח הרגו אותו מרחוק. וזקן שהתחבא במסגד, עבד אלהאדי אבו סעדה, הרגו אותו שם. כל האנשים מאותו יום ישנים בין העצים בחוץ. אבל כל יום אנשים חזרו כדי להוציא דברים מהבתים שלהם. היהודים אחרי שגירשו אותנו עזבו את הכפר ושמרו עליו מרחוק. במקומות מסויימים שמו מוקשים כדי למנוע מאתנו לחזור. בתקופה הזאת היו הורגים כל מי שהיו תופסים בכפר. נשארנו בדמרה שבעה חודשים. תפסו בחורה ממשפחת חמדני שהייתה בדרך להביא אוכל לאבא שלה שהתחבא בכפר, הם הרגו אותה. לא ירו בה, שחטו אותה. שניים אחרים נתפסו ואז הרגו אותו וחתכו את הגופות שלהם לחתיכות. מהמוקשים נהרגו שבעה ממשפחה אחת.

הנכבה והפליטות

היהודים תקפו גם את דמרה. חיילים מהצבא המצרי היו איתנו בדמרה. נהרגו מהם אולי חמישים חיילים. היה קרב שנמשך שבעה ימים. האנשים ברחו מדמרה, דיר סניד ומבית חנון. אחר כך הייתה הפסקת אש, היהודים והמצרים הסכימו שהיהודים יקחו את אלפאלוג׳ה ואילו המצרים יקחו את בית חנון. גרנו בהתחלה בבית לאהיא. חשבנו שבועיים שלושה ונחזור. אחר כך גרנו במחנה הפליטים ג׳באליא. האום הגיש עזרה באוכל. אחר כך בנו לכל משפחה צריף. כל 4-6 נפשות קיבלו חדר אחד, הקירות מבלוק והגג מרעפים. אנחנו עדיין פליטים.....

"أبو ذياب: "هذي الجميزة بأرضنا، كنت ألعب تحتها وأنا صغير"
אבו ד'יאב: " השיקמה הזאת בתוך האדמה שלי, כאן שיחקתי כשהייתי ילד"

صبّار وأبقار - صبّار سمسم وأبقار كيبوتس "جبارعم" في مقبرة القرية المهجّرة، آذار ٢٠٠٩.
צבר ובקר - הצבר של סמסם והבקר של גברעם בבית הקברות של הכפר הפלסטיני ההרוס, מרס 2009 .
Sabra and cattle - Simsim's sabra and Gvar'am's cattle at the cemetery of the destroyed Palestinian village. March 2009, Umar Ighbarieh.

خريطة بريطانية من عام ١٩٤٢ وعليها إضافات إسرائيلية من عام ١٩٥٥، من "المركز لرسم خرائط إسرائيل"

מפה בריטית משנת 1942 עם עדכון ישראלי משנת 1955, המקור: המרכז למיפוי ישראל.

British map dated 1942 with Israeli updates from 1955, by "The Survey of Israel"

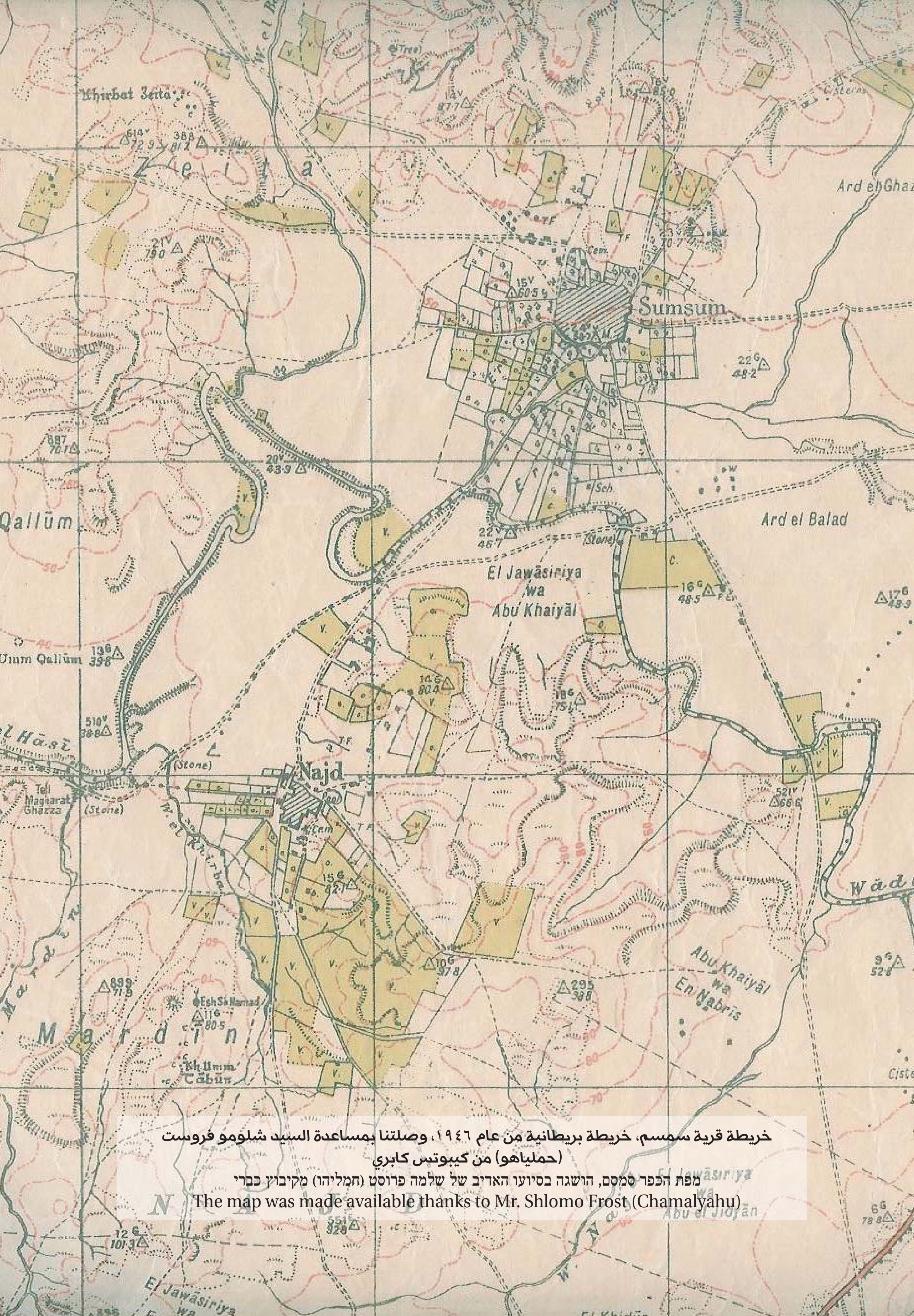

خريطة قرية سمسم، خريطة بريطانية من عام ١٩٤٦، وصلتنا بمساعدة السيد شلومو فروست (حملياهو) من كيبوتس كابري

מפת הכפר סמסם, הושגה בסיועו האדיב של שלמה פרוסט (חמליהו) מקיבוץ כברי

The map was made available thanks to Mr. Shlomo Frost (Chamalyahu)

منظر من مركز قرية سمسم باتجاه الجنوب، شجرة النخيل كانت حتى ١٩٤٨ في ساحة منزل عثمان فرج الله
מבט ממרכז הכפר סמסם לכיוון דרום, מרס 2009. עץ הדקל היה עד 1948 בחצר ביתו של עת'מאן פרג'אללה.
View south from the village center, Simsim March 2009; until 1948 the palm tree stood in the courtyard of 'Uthman Farjallah's home.

مقام عرفج - قبر يموت
מקאם ערפג׳ - קבר מוזנח ומתמוטט
Maqam ‘Arfaj - a Broken Grave

جمال اسماعيل محمد أبو عون - "ابو فتحي"

ولد في قرية سمسم
سنة 29 – 4 - 1934

حالياً في مخيم حطين – الأردن
تاريخ المقابلة: 6 نيسان 2008

أجرى المقابلة: ركان محمود

منقولة عن الموقع الالكتروني:
فلسطين في الذاكرة
www.palestineremembered.com

شهادة لاجىء

- اسم بلدي سمسم. يقول كبار السن أن هذا الاسم قائم فقط من زمن الدولة العثمانية لأنها كانت مشهورة حينها بزراعة السمسم. كنا تابعين لقضاء غزة، أقرب مدينة مركزية علينا هي مدينة المجدل. غزة تبعد عنا حوالي 9 كيلو باتجاه غرب – جنوب. كانت سمسم تقع على سهل وتربتها حمرا زراعية خفيفة. كان عندنا واديين، جنوبي البلد، واحد كنا نقول عنه الواد الصغير عرضه بين 6 – 8 متر، وواحد الواد الكبير وكان عرضه يصل 18 متر بمناطق معينة وأقل عرض كان حوالي 7 متر. ، يلتقوا مع بعض عند بلدنا، بيننا وبين نجد، ويصيروا واد واحد هو واد الحسي. كانت الوديان تأتي من جبال الخليل، من الشرق وتصب غرباً في البحر. كانت هذه وديان جارية بشكل قوي في الشتاء فقط. ولكن كانت تترك غدران لمدة أربعة شهور. عمق الواد يتعلق بالموسم. لما يكون مطر كثير كانت المياه بالواد تكون أعلى من الجمل، وبالمواسم الخفيفة كانت تصل المياه لحزام الرجل. كانت مناطق بالواد ما كنا نقدر ننزلها من ارتفاع المي.

- القرى التي تحد سمسم من الشمال هي: حليقات، بطّيمة، الجيّة، بيت جرجا. من الجنوب: نجد، هوج والعرب يعني عربان بير السبع كنا نقول عنها السواركة. ومن الشرق: برير، عرب الثوابتة. من الغرب: دير سنيد، دمرة، بربرة.

العلاقة مع اليهود

- كان قرب بلدنا مستعمرة واحدة، نسيت اسمها، كنا نسميها مستعمرة سمسم. كان لها اسم عند اليهود ونسيته. والصراحة إنه العلاقة بيننا كانت مية المية. أذكر مرة انهم طخّوا واحد من بلدنا وجرحوه، أجوا "طيبوا علينا" وجابوا خرفان، يعني عملوا صلح وذبحوا وغدّوا الناس تمام التمام. العلاقة معهم كانت جيدة. الدكتور تبعنا منهم. ما أذكر اسمه رغم إنه أخوي عبد المعطي أصابه سعال قوي وكان مخطر ويمكن يموت، وطاب على يد الدكتور تبعهم، رحنا عنده أربع خمس مرات لعلاجه. كانت المستعمرة من الجهة الشمالية للبلد. كانت كيبوتس. بيوتهم مركبة من بناء جاهز، حيطان بتكون خالصة، بركبوها ببراغي وبغطوها بقرميد. أذكر إنه كان مختار لهذه المستعمرة، كنا نسميه الخواجا زيف. لا أعرف بالضبط من أين جاؤوا سكان

الكيبوتس، هم طبعاً من برّة، كانوا يحكوا عربي. كنت أعرف اربع خمس أشخاص من اللامعين في المستعمرة، أذكر الخواجا داوود. كانوا يتبادلوا على المخترة. كانت الميزة فيهم إنه مختار اليوم يمكن يكون بكرة ناطور. الناطور بكرة بيكون حراث. ما كان عندهم المختار يظل مختار على طول. بصراحة العلاقة كانت جيدة وكنا ندخل المستعمرة بشكل عادي. كل هذا قبل الحرب طبعاً. ما كان بيننا مشاكل. في المناسبات كان بعض أفراد منهم يزورونا. كنا نشتغل عندهم نواطير وحراس على أراضيهم التي خارج المستعمرة. هم ما كانوا يشتغلوا عندنا. كانوا يشتروا منا حليب وبيض وبقر.

- بالنسبة لحادثة إطلاق النار: هذا الشخص كان يحصد بأرضه. اسمه أيوب أبو زيدان، أرضه قريبة من أرض اليهود. بقراته دخلت أرض اليهود، فأجو ليطردوه، صار بينهم مشادّات، مسك العصا وصار يجري وراهم، واحد منهم كان مسلح فأطلق النار عليه، أصابه بركبته، طبعاً بعد هيك أخذوه على المستشفى وعالجوه وطاب. بعدها أجو يطيبوا وجابوا حوالي 12 خروف. يقال إنه الخواجا داوود هو الذي أطلق النار. أنا سألت ابن الشخص الذي أصيب فقال لي إنه الخواجا داوود هو الذي أطلق النار. أنا حضرت "الطيبة" (الصلح)، لأنه أعلنوا قبل أيام عن موعدها. ولكن ما كنت ذا قيمة بالمجتمع، كنت صغير.

- أنا صارت معي حادثة شبيهة. كنت بأرضي، ودخّلت بقراتي على أرضهم، طمعت بزرعهم، كان طويل وأخضر. بعد خمس دقائق جاؤوا منهم اثنين، الخواجا زيف والخواجا داوود، كانوا فوق راسي على خيل. كل واحد معه بارودة. أنا كان معي فرد فلّين. تقليد. حشروني بين الحصانين. لوحت بالشبابة والخيل صارت تجفل. صاروا بدهم يمسكوني ويضربوني. كان معي مسدس بلاستك، فلين، سحبته وأطلقت النار منه، بس صوت، هربوا ودفعوا البقرة بالخيل وهرّبوها ووصّلوها للمستعمرة. أخذوها. بعثنا أشخاص من البلد للمستعمرة ليسترجعوا البقرة ولكن دون فائدة. بالنهاية قالوا اليهود لازم أبو العون يدفع خمس ليرات. فدفعنا وأخذنا البقرة. قرب بلدنا ما كان مستعمرات أخرى.

التواصل مع البلدات الفلسطينية

- كل الطرق التي كانت حوالينا كانت ترابية. أقرب طريق معبدة كانت خط يافا – دير سنيد – دمرة - بربرة – بيت حانون – غزة. كنا نروح إلى غزة أو المجدل مشياً أو على الحيوانات, كان بعض الناس يركبوا من عند دير سنيد بالباص ويروحوا على غزة. كان اسم شركة الباصات "دانية". أنا كنت أروح على الحمار. ولا واحد من بلدنا كان عنده سيارة. ولا شاحنة ولا حاجة. كان شخصين عندهم عربات مجرورة بالخيل لنقل القش والحشيش. كان ثلاث أربع "بسكليتات" ببلدنا. أول واحد جاب بسكليت كان اسمه عبد الهادي. كانت البسكليتات عندنا هجنة. كانوا هذول يشتغلوا عند الانجليز وكانوا يروحوا للشغل على البسكليتات. للنقل أيضاً استعملنا الجمال والحمير والبغال. كانت محطة قطار في دير سنيد. القطار كان يوصل لمصر. بس احنا استعملناه حتى نسافر ليافا أو لغزة ولرفح. أنا ما ركبت القطار في تلك الأيام. ركبت قطار بس بعد ما هجرنا. الباص كان يمر جنب بلدنا الصبح ويرجع العصر. كان الموقف عند الواد الكبير. كان بركّب من نجد ودمرة ويروح لبيت حانون وغزة. الطريق كان ترابي.

قبل النكبة، بالإضافة لغزة والمجدل، زرت يافا وتل أبيب. خالي أخذني معاه، خالي

أخذ بيارة بالشيخ مودّس كانت لواحد ألماني ترك البلاد بعد ما انكسرت ألمانيا.

العائلات

- البلد تنقسم إلى أربع أقسام حسب الحمائل. حارة دار زين، حارة دار زملط، حارة دار عابد، حارة الشمالة. من دار زين كان عدة عائلات: الكتري، عزيز، زيادة، صالح. ومن دار عابد كان عائلات أبو زيدان، ابراهيم، وبدران. ومن الشمالة: فرج اللّه، المجدلاوي، الحوّ (ومنها عائلة جبر وأبو لبن وبلاص). احنا دار أبو عون نتبع لدار زين، أصلنا مصريين. كان عائلات مصرية أخرى مثل دار أبو طبق (من دار زين). بالبلد كان مختارين، مختار من دار زين اسمه محمد عبد الرازق عبد الحافظ، ومختار على الشمالة من دار فرج اللّه اسمه عثمان عبد القادر عثمان. كان عند كل مختار مضافة. وكان عند العائلات الصغيرة أيضاً مضافات.

- حول بير البلد كان ساحة عامة لأهل البلد، كانوا الشباب يقعدوا فيها. وكان بالبلد خرب أثرية اسمها زيتا، وبير الراس. احنا ما عملنا حفريات، ولكن كان ييجي أجانب مع خارطة وموتورسيكلات. مرة واحد أجا على نجد مع خارطة وطلب أن يحفروا في مكان معين واكتشفوا هناك دار أثرية تعود لزمن الرومان. صارت الحرب مع اليهود وطلعنا وتركنا كل شيْ. ما بعرف شو صار فيها.

التعليم

- مدرستنا كانت بين الوادين. كانوا طلاب من نجد يدرسوا عندنا. بالأول المدرسة كانت للصف الرابع بغرفة واحدة، بعد الصف الرابع كان أولاد بلدنا يروحوا يتعلموا في البرير للصف السادس. وقسم أكملوا التوجيهي في غزة. وبعدها رفعوا مدرستنا للصف الخامس وصارت غرفتين، وكانت مبنية من باطون. في الصف الرابع كنا 12 طالب. يمكن في الصفوف الثانية كان حوالي 15 طالب في الصف. أنا تعلمت في الصف الخامس ثلاث شهور وكانوا يعلمونا انجليزي، "بنسل" و"تشير" أشياء مثل هيك. بعدين أبوي أخرجني من المدرسة لأرعى بالبقر. كانت مدرسة أولاد. بنت واحدة فقط كانت تتعلم معنا، هي بنت المعلم. المعلم كان غزاوي اسمه رشيد الغندور. كان ساكن في بلدنا، وبنتين من بناته، زينب ووداد، تزوجوا بسمسم. واللّه أعلم انهن عايشات لليوم في غزة. لما صارت المدرسة للصف الخامس جاء معلمين جدد للمدرسة، أجانا أمين عبد الحافظ من نجد، كان متعلم للصف السابع وعينوه مدرّس، وواحد من المجدل نسيت اسمه ومعلم من غزة اسمه سعيد. كنا نتعلم عربي وحساب وقرآن وجغرافيا وتاريخ وانجليزي. وكنا ننشد نشيد الصباح. المدرسة كانت تابعة للمعارف وكان المشرف ييجي من غزة بسيارته. كان بالمدرسة مقاعد وكتب ولوح. مدرسة عادية.

الدين

- المسجد كان بوسط البلد وكان مبني من الحجر. موجود عند البير. كانت له قبة ومئذنة قصيرة ومحراب. أرضه من البلاط الكبير وكان مفروش بالحصر. وكان يتسع لحوالي مئة شخص. وكان في ساحته قبر للنبي دانيال بس اليهود أجو ونسفوه وخلّوا حجارته تطير. مؤذن الجامع كان عبداللّه الشيخ محمد وأخوه عبد السلام، وأبوهم كان الإمام، هو الشيخ محمد الكتري، كان أزهري. كان عملهم للّه دون راتب. ولكن كانت أرض لقبر النبي دانيال فكانوا يأخذوا من حبّها. كانت أرض وقف

وكان الناس يزرعوها ويوزعوا محصولها. كان بالجامع حمّام ومتوضأ وساحة خارجية واسعة كبرها حوالي 20 / 40 متر. بس اليهود نسفوه. قبر النبي دانيال كان مزار مقدس وعليه غطاء لونه أخضر. كان الناس وخاصة نسوان البلد ينذروا عند قبر النبي دانيال. كان ناس من خارج البلد يزوروه. كانوا ييجوا من دير سنيد ونجد وبرير وبربرة ومن البلاد المجاورة. كان الشيخ الكتري وعائلته مسؤولين عن المقام. كان أهل البلد والمخاتير يعطوهم مونة السنة مقابل خدمتهم. كان عندنا مجموعة صوفيين، منهم خالي. وكانوا يدقوا العدة ويعملوا طقوس. كانت القرى المجاورة تطلبهم ليعملوا عندهم الطقوس. وكانوا بالجنازات يدقوا العدة.

الصحة

- ما كان بالبلد عيادة أو مركز صحي. كانت عيادة حكومية في برير. وبآخر مدة عند الدكتور اليهودي. عالجنا أخوي عنده. كان هذا في سنة 1947. أخذه أبوي على الحمار. كنا نروح إلى غزة أحياناً، ولكنها كانت بالنسبة إلنا مسافة طويلة. كان هناك المستشفى المعمداني. وكان طبيب مشهور اسمه حيدر عبد الشافي. ببلدنا كان الناس يستخدموا الطب العربي مثل الكيّ والتجبير وأكياس الهوا وغلي الأعشاب مثل الميرامية والجعيدة والشيح. وكان المشايخ يخرّجوا بالقرآن. ولحالات الولادة كان بالبلد دايات اثنتين. وكان المدرّس رشيد الغندور يشتغل أيضاً كمطهّر. بشكل عام الأمراض كانت قليلة.

الماء

- بالنسبة للماء. كان عندنا بير. وكنا ننشل منه ميّ. كنا نربط على الجمل دلو كبير مع حبل طويل لأن البير كان عميق جداً، يمكن خمسين متر، كان الجمل يمشي ويرفع الدلو الملان بالمي. كان الدلو يتسع ست أو سبع تنكات. وكنا نصبّ الميّ (بالقلبة) يعني الخزان المبني عند البير. من الخزان كانت ثلاث أربع حنفيات ومنها نعبّي ميّ للشرب. كنا نستعمل جرار من فخار. غير هذا كان بالبلد ست أو سبع بيارات، وكل بيارة لها أصحابها. البير كان تابع لكل البلد. بحالة خراب أو عطل في البير كنا ناخذ ميّ من بيارات الناس. بير البلد كان نبع. أما البيارات فكانت محفورة لتخزين المياه. كانت محفورة لريّ الشجر والبساتين. كان شخص معين كمسؤول عن البير. كان بالبلد لجنة مع المخاتير، واللجنة كانت تعين من يشتغل بنشل الميّ وإدارة البير. كان تتجمع ميّة الشتا ببركة بأرض منخفضة لمدة شهرين ثلاث. كنا واحنا صغار نسبح فيها. وكنا نستعملها لسقي الدواب. حول البير كانت بركة مبنية لتجميع المياه فيها وحولها أحواض لسقي البهائم. كانت بالبركة فتحات لتعبئة الأحواض وكان الناس يستعمل الشرايط لتسكيرها. كنا أيضاً نسبح بهذه البركة. كان عندنا كفاية ميّ. كانت الناس كلها تاخذ حاجتها. كنا نعبّي ميّ بساعات الصبح وساعات بعد العصر.

الاقتصاد

- كنا نضوي البيوت بسراج يشتغل على كاز وفوانيس صغار تشتغل على زيت. بآخر فترة بعض الناس اشتروا فانوس كبير وفيه لامبة وحولها قزاز. كان ضوءها جيد. واستخدمنا بآخر مدة "لوكس مع شنبر". ما كان كهرباء. المستعمرة اليهودية كان فيها موتور. الانجليز كان عندهم كهرباء

ليل نهار. للتدفئة كنا نستخدم الحطب. وللطبيخ كنا أيضاً نستعمل نار الحطب والطوابين. بابور الكاز ما استعملناه كثير. كان بالبلد ملحمتين، واحدة لوالدي. كانوا يذبحوا مرة بالأسبوع بقرة أو جمل ويبيعوا. وإذا كان يظلّ لحم كنا نعلقه بالهواء. كانوا يذبحوا عادة بقر وجمال. الخرفان كانت للمناسبات. كنا نخبز خبزنا على الصاج وعلى الطابون. بكل بيت كان طابون. وكل بيت عنده قمح من أرضه يكفيه كل السنة.

- كان بالبلد عدة دكانين. والدي كان عنده دكان. وعبد الرازق الكتري وحسن البسيوني ومحمد الأعرج وعبد الهادي قطيط من دار فرج الله وموسى علي صالح. كانوا يجيبوا بضاعتهم على الحمير أو على الجمل من غزة والمجدل. كان بالبلد راديو واحد عند عبد الرازق الكتري. كنا نسمع أغاني وأخبار. وبنهاية الأمر كنا نشتري جريدة من المجدل أو من غزة. وكان يقرأها رباح سليمان ، كانوا يتجمعوا حواليه الختيارية. كنا نشتري جريدة فلسطين والدفاع. كان هذا سنة قبل التهجير. وكان عندنا ثلاث حلاّقين. كان نسوان يشتغلوا خياطات، وكانوا يستعملوا ماكنة يدوية. والقماش كنا نشتريه من تجار بيجوا على بلدنا من المجدل. واحد منهم كان له على الناس ديون، وصارت النكبة فكان يطالب بحقه واحنا مهجرين بجباليا. بالنسبة لبناء البيوت كان أغلب الناس يبنوا بأنفسهم، يبنوا حيطان عرضة من حجر وطين. بعض الناس كانوا يجيبوا ناس متخصصين بالبناء.

الترفيه

- واحنا صغار كنا نلعب ألعاب كثيرة. كنا نعمل طابة من علبة تنك صغيرة، كنا نلفها بشرايط ونعمل فريقين ونحمل عصا ونضرب الطابة حتى ندخلها في قناة الفريق الثاني. وكنا نلعب الزقيطة، وبنانير، والغماية، والحجلة. والبنات كانوا يلعبوا مثلنا. كان شخص ييجي من برّة معاه صندوق العجب ويحكيلنا قصص. الكبار كانوا يلعبوا سيجة وشدّة. وبالشتاء كانوا يلعبوا صينية، فيها فناجين ويخبوا تحت واحد منها خاتم ويتبارزوا مين يعرف مكان الخاتم. كانوا النّوَر ييجوا على البلد ويظلّوا حوالي أسبوع. كانوا يسكنوا ببيوت شعر جنب البلد ويدخلوا البلد يعملوا حفلات ويرقصوا بساحة البلد ويلعبوا ألعاب بهلوانية ويلمّوا فلوس، وكانوا يجيبوا معهم قرد أو سعدان لتضحيك الناس. وكانوا النّور يشتغلوا أيضاً عند الناس، وكانوا يركبوا اسنان ذهب للنسوان. واحد من النور استقر عندنا في البلد وصار يقول إنه من سمسم. ابنه درس معنا بالمدرسة وكنا نقول "ابن النوري".

الزراعة

- كنا نزرع قمح وشعير وذرة وحمص وسمسم وحلبة وكرسنّة وجلبانة وعدس وفول. كل واحد بأرضه. ومن الخضروات كنا نزرع بندورة وكوسا وخيار وملوخية وفلفل وباذنجان وبامية وزهرة. هذي زراعة مروية. ومن الزراعة البعلية كان بطيخ وشمام. ومن الفواكه كان عندنا جميع الأنواع: خوخ وبرقوق وعنب وتين ومشمش وصبر. كل حاكورة كان حولها صبر. ومن الحمضيات زرعوا الناس بالبيارات برتقال وبوملي وليمون. كان تراكتور ييجي بالسنة مرّة ليحرث الأرض العطشانة، وباقي الحراثة كانت على عود الحراثة مع الدواب. كانت الناس تساعد بعض. إذا واحد تأخر بعمل معين ييجوا

كل الناس يعينوه حتى يخلّص شغله بيوم واحد. 100 – 200 شخص يساعدوه. النسوان كانت تشتغل مثل الرجال. كنا نطحن قمح في برير ونجد. عندنا ما كان مطحنة. الحكومة البريطانية ما كانت تقدم مساعدات، بل كانت تاخذ ضرايب من الناس. بكل بيت كانوا يربّوا دواجن مثل الحمام والدجاج. وكان في القرية ست سبع عائلات تملك أغنام وحلال بكثرة. باقي الناس كان عند كل بيت عدة رؤوس من الدواب. كان عائلتين يربوا نحل: دار عابد وعبد القادر أبو سعدة.

البيت

- كان لنا فقط 15 دونم أرض. لكن حياتنا كانت جيدة. كان عندنا 5 بقرات وجمل. أبوي كان عنده دكان. بيتنا كان مبني على دونم أرض. أبوي بنى سنة ال 46 أو ال 47 مضافة صيفية جنب البيت وسقفها بخشب الكينا وبعدين أضاف فوقها قصب الذرة وغطاها بطينة. بيتنا كان ست غرف. صف واحد. منها غرفة للبقر وغرفة للجمل. وللعائلة أربع غرف. كنّا نخزن الحبوب بالخوابي عند دار سيدي. بيوت البلد كانت من طين، كان فقط بيتين من حجر، واحد للحاج حسين عابد. كل البيوت كانت من طابق واحد. قسم منها مع أقواس. كل دار كان فيها حوش. أوراق الأرض والطابو مع أخوتي بغزة. معي هون شهادة ميلاد أطلعتها وأنا بمصر سنة ال 53.

المناسبات الدينية والاجتماعية

- رمضان كان مهم عندنا، الناس تصوم وتعمل إفطار جماعي بالمضافات ويصلوا صلاة التراويح، كان عندنا مسحراتي اسمه الشيخ محمد موسى صالح. يوم عيد الفطر كانوا يصلوا صلاة العيد عند المقبرة. كل الناس تعيّد على بعض، يزوروا الأموات ويلفّوا بالبلد، ويزوروا الأرحام، كانوا يعطوا الأرحام حلقوم أو فلوس. على المقبرة كانوا الناس يوزعوا تمر وقطّين. بالعيد كانوا يعملوا كعك بعجوة. بعيد الأضحى كانت كل البيوت تذبح أضحية. عيد مولد النبي كانوا يحيوه المشايخ بالجامع ويدقوا العدّة. كنا نحتفل بخميس البيض، نسلق بيض مع ورد أحمر ويصير لون البيض أحمر. كان في احتفال اسمه الموسم، كنا نروح على المنطار عند البحر، قريب من الخصاص والجورة ونعليا، كانت الناس من كل البلاد تيجي، يقيموا حفلات ورقص ودبكة وغنا وينزلوا للبحر، وكان فيه مراجيح، وأكل ومشتريات. منتزه كبير فيه ما تشتهي عينك. والحج كان مهم كثير. اللي كان ينوي الحج كانوا يغنوله (النسوان تحنّنله) شهر قبل ما يسافر وشهر بعد ما يرجع. وكان يقعد بالسفر حوالي شهر. كانت الناس تودعه عند دير سنيد، هناك يركب القطر للإسماعيلية بمصر ومن هناك ياخذ باخرة بالبحر. أذكر الحاج عياد عزيز. بعد ما يرجع كنا نستقبله وأكثر من شهر الناس تعمل ولايم وذبايح.

- المقبرة موجودة شمال البلد. مقبرة واحدة عندنا. لما يموت واحد من البلد كل الناس كانت تعرف بسرعة والكل يروّح. صلاة الجنازة كانت تتم بالجامع أو عند المقبرة. النسوان ما كانت تشارك بالجنازة. وكان يصير ثلاث أيام عزاء. عائلات من البلد كانت تحضّر أول يوم أكل لأهل الميت.

الانتداب البريطاني

- بزمن الانتداب كان الجيش البريطاني

أحياناً يفرض طوق على البلد من ساعات الصبح الباكر، كانوا ينادوا بالميكرفون لكل أهل البلد تطلع من بيوتها وبعدها يدخلوا ويفتشوا عن سلاح بالبيوت. بدون ما يضرّوا أحد. ولكن خلال إضراب ال 36 سمعت إنه كان الانجليز شديدين. ببلدنا ما شعروا بالإضراب. أما شباب البلد فكانوا – حسب ما سمعت - يطلعوا للقرى القريبة من الخط الرئيسي. احنا ما تأثرنا من الاضراب. اللي كان يمسكوا معاه سلاح كان عقابه شديد. الانجليز هم اللي ذبحونا مش اليهود. كانوا على "موس كبّاس" يحبسوك سنتين. أما لليهود فكانوا الانجليز يعطوهم سلاح بكثرة. احنا أعطونا عشر بواريد لكل البلد، بادعاء حماية البلد. طبعاً هذا ما فادنا إشي. كان بعض الناس يشتروا بواريد من مصر ولكن كان سلاح خربان.

المجازر والهزيمة

- بالنسبة لليهود، صرنا نشعر إنه اليهود بدهم ياخذوا فلسطين، وكنا نسمع عن وعد بلفور، بس كنا مقتنعين إنّا قادرين عليهم. مع الوقت اكتشفنا ضعفنا وقوتهم. لما دخلت الدول العربية كانت هزيمتنا شنيعة. سلاحنا كان قليل ومعهم سلاح كثير. مرّة سمعنا إنه اليهود هجموا على برير لأنه ثوار من برير اعترضوا قافلة لليهود. صاروا اليهود يطخّوا على برير وأهل برير يدافعوا. فزعنا نساعد أهل برير. حملنا الموجود: عصا ودربان وسيف وبارودة. ما كنا منظمين وما كان أحد يرشدنا. راحوا اليهود عملوا خطة كيف يحتلوا برير. طوّقوا البلد من ثلاث جهات وتركولهم منفس عالشّمال حتى يهربوا لحليقات وبعدها لبطيمة. طوّقوا برير الساعة ثنتين بالليل. وهجموا عليها. شردت أهل برير بملابس النوم. مسكوا من مسكوه وقتلوا من قتلوه والباقي نفد. أهل بلدنا لاقوا الشخص الأطرش اللي كان يشتغل في بابور (مطحنة) برير، سألوه شو صار؟ قال: راحت البلد وجابوا حوالي خمسين واحد على جنب البابور وقتلوهم. واحد من المقتولين كان من بلدنا، عطا الله ذيب زملط. لما سمعنا الموضوع رجعنا. بعد هذي الحادثة شردت حوالي 14 قرية: حليلات، كوكبة، بطيمة، بيت جرجا، الجية، سمسم، نجد، هوج وغيرها. شردت كل الناس، ظلوا الشباب ولكن عالفاضي. يوسف الكتري، من بلدنا، وجماعته حطّوا مرة لغم، كانت تمرّ لليهود امدادات، فقع اللغم بمركبة. صار اليهود يطخّوا على البلد وشباب البلد صاروا يردّوا عليهم، من دبة عالية ببيارة لدار عابد، تبيّن إنه اليهود عاملين خدعة والاتصالات عندهم قوية، فكانوا محضرين دبابات وأجوا من ورا البلد. أغلب أهل البلد كانت شاردة من حادثة برير، أطلعوا الأولاد والنسوان من قبل. اليهود كانوا مطوقين البلد واحنا مش عارفين. لما شافوا الدبابات من بعيد وشفنا البلد مطوقة رحنا شاردين باتجاه الواد واليهود لا زالوا يطخوا علينا. قتلوا منا أربعة. الدفاع عن القرية ما كان منظم. اللي شاركوا بالدفاع كانوا أقل من خمسين. بعد هيك، أجوا جنود أردنيين وسألوا عن اللي حصل وراحوا. كنا بنينا استحكامات وخنادق بالبلد احتياطاً لأننا كنا سامعين إنه اليهود سيهجموا. يوسف الكتري كان مسؤول عن الاستحكامات. كانوا الناس يتناوبوا على الحراسة. كان عمري 13 سنة. ما كانوا يقبلوني معهم. شرّدنا النسوان والاولاد بعد برير من الخوف، شرّدناهم على دمرة ودير سنيد. كانت برير بلد مركزية بالمنطقة. اليهود

كانوا منظمين ومعهم ذخيرة. بيننا ما كان تنسيق. وكل بلد كانت بالأساس مشغولة بحالها لأن اليهود ما كانوا يتركوا بلد بحالها. سمعنا عن دير ياسين من الجريدة. الهجوم على برير كان بعد دير ياسين. أحداث منطقتنا كنا نعرفها مباشرة من الناس. يوم ما طوّقوا البلد والدي كان في الأرض جنب المستعمرة، ظل هناك حتى غابت الشمس، لما روّح وشاف أهل البلد شاردين، لحق. أنا وأخوي وزوجته كنا بالكرم نلقط عنب. أنا صرت أجري. صار الهجوم بعد الظهر. هجموا علينا بالرشاشات وببنادق ألمانية. استخدموا مصفحات أما طيارات فلا. وحتى ضد برير ما استعملوا طيارات. هجموا علينا من الغرب ومن الشمال. تركوا الجنوب والشرق مفتوح وهربنا منه. كنا أغلب رجال البلد هناك وقليل من النسوان. إطلاق النار كان كثيف ومخيف. كنا حوالي 600 شخص. الهروب كان بهلع وخوف. دخلوا البلد ولقوا فيها حوالي 20 ختيار. كل المسلحين اجتمعوا في دمرة. اليهود اقترحوا على الختيارية تسليم سلاح البلد ونرجع على بلدنا، المناضلين رفضوا، فحرق اليهود البلد. حرقوا البيوت والجرون والزرع، بسمسم وبكل البلاد. بعد ما دخلوا البلد قتلوا اثنين واحد أعمى كان متخبي فقتلوه. وعبد الهادي أبو سعدة، ختيار مسكوه متخبي بالجامع وقتلوه. لما الناس هربت راحت تنام بالخلا، أخذوا معهم فقط أشياء خفيفة للنوم. وبعد هذه الفترة مسكوا بنت من دار حمدني كانت توصل أكل لأبوها المتخبي بالبلد. مسكوها وذبحوها. واثنين مسكوهم بالكروم قتلوهم وقطعوهم تقطيع. اللي كان يمسكوه كانوا يقتلوه. في أمّ تركت بنتها بين القمح من الخوف، بالليل لما ناس رجعت تشوف البلد سمعوها تبكي فأنقذوها. سكنّا بدمرة حوالي سبع شهور. وكنا ندخل على بلدنا كل يوم، ناخذ أغراضنا وزرعنا. كثير منا استشهدوا. سبعة من عائلة واحدة، كانوا اليهود ملغمين البلد. راح واحد بالبداية، صالح محمد صالح وانقتل فراحوا أربعة يجيبوه وانقتلوا أيضاً وبعدهم اثنين آخرين. وغيرهم انقتل كثير ناس بمحاولات دخول البلد. أغلبهم ما كان أحد يدفنهم. وأنا تعرضت كثير مرات لإطلاق نار من اليهود.

التهجير والنكبة

- هجم اليهود على دمرة لاحتلالها وطردنا. كان معنا الجيش المصري. كانت معركة استمرت سبعة أيام. انقتل من الجيش المصري حوالي خمسين جندي. الناس شردت من دمرة ومن دير سنيد ومن بيت حانون. بعدها صار اتفاق واليهود أخذوا الفالوجة والمصريين أخذوا بيت حانون. احنا رحنا سكنّا في بيت لاهيا. فكّرنا إنه اسبوعين ثلاث ونرجع. لليوم أذكر بلدنا بيت بيت. كان أهل بلد اللي كنا نلجأ لها كانوا يقدموا المساعدة والأكل. وسكنّا في مخيم جباليا حتى سنة 1952. قدمت وكالة الغوث مساعدات مثل الخيم والأكل، بعد هيك بنوا للاجئين غرف مثل كشاك، حيطان من طوب وسقف من قرميد. لكل 4 أو 6 أشخاص غرفة. ولا زلنا لاجئين.

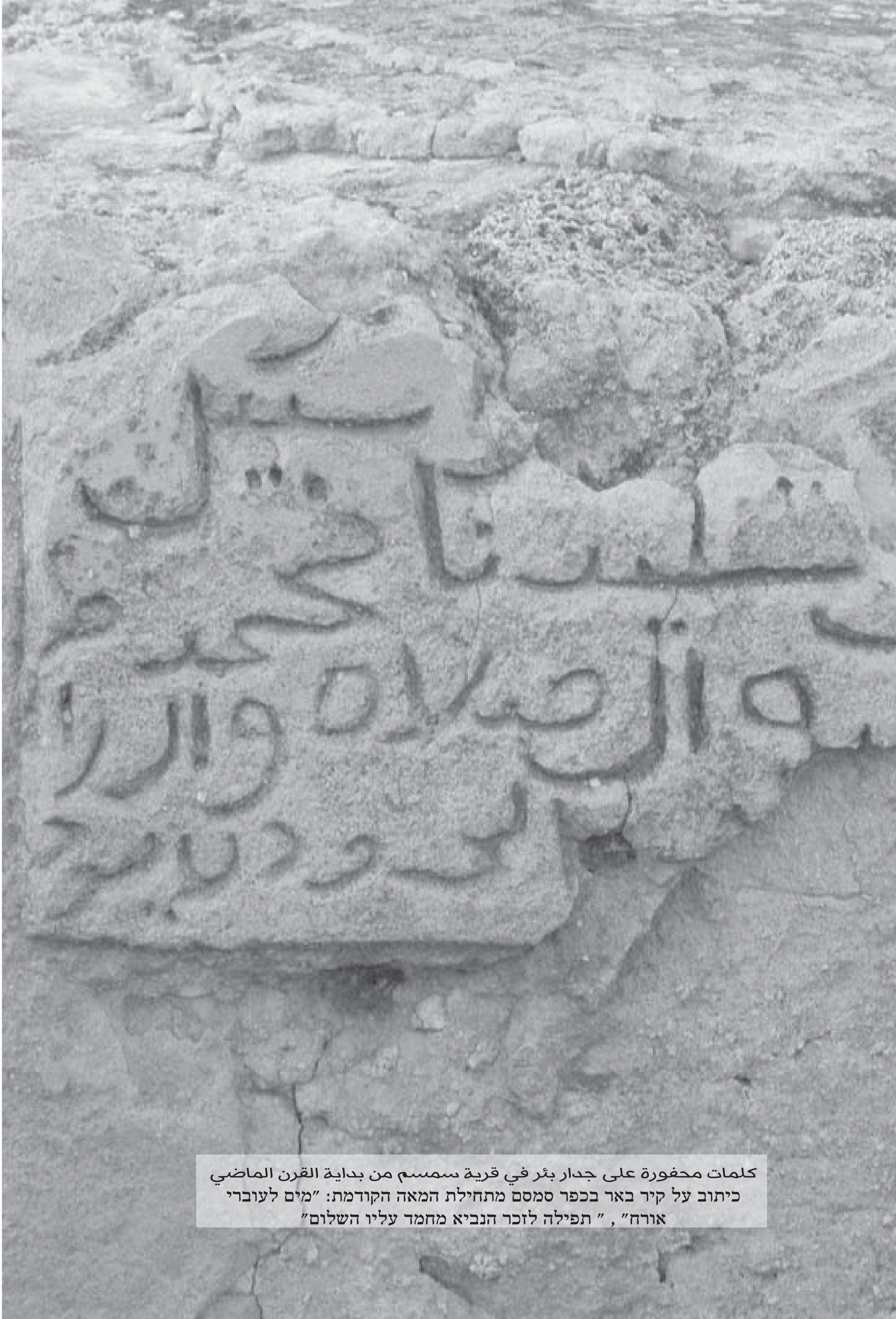

كلمات محفورة على جدار بئر في قرية سمسم من بداية القرن الماضي
כיתוב על קיר באר בכפר סמסם מתחילת המאה הקודמת: "מים לעוברי אורח" , " תפילה לזכר הנביא מחמד עליו השלום"

שמורת גברעם
Gevar’am
Nature Reserve
גשר
צר

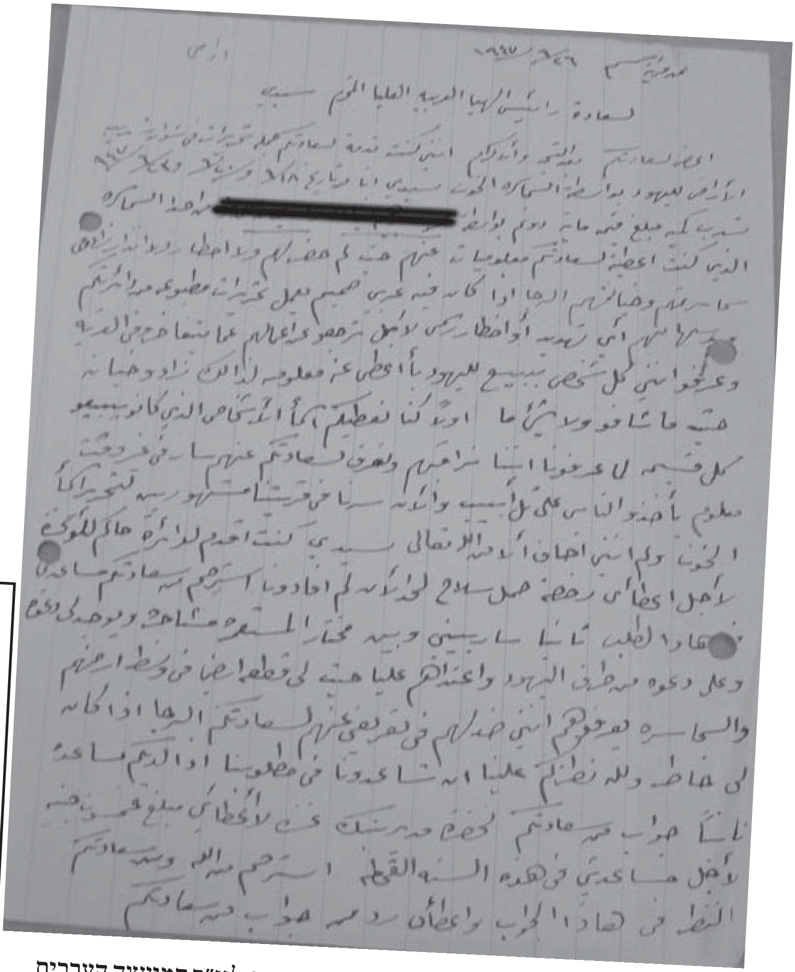

מכתב ששלח אחד מתושבי סמסם בתאריך 26.6.1947 ליו"ר המועצה הערבית העליונה היושבת בירושלים. האזרח מדווח, בתוקף היותו איש מודיעין של המועצה, על קיום עסקאות למכירת כמאה דונם אדמה של ערבים ליהודים, דרך ספסרי קרקעות ערבים. לדבריו, תושבי הכפר ראו במוכרי האדמות ליהודים בוגדים. שולח המכתב מספר כי מוכרי האדמות והספסרים הרגישו שיש חשש שהעסקאות שהם מנהלים ייחשפו. לכן, הפסיקו לסגור עסקאות באזור הכפר והחלו לנסוע לשם כך לתל אביב. שולח המכתב מדווח שאירע ריב בינו לבין "מח'תאר" המושבה היהודית שליד סמסם, וכי התלוננו אחד את השני בגין תקיפה. וכי יש בבעלותו חלקת אדמה שממוקמת בין האדמות שהיהודים רכשו קודם, והספסרים לוחצים עליו ומתנכלים לו כיוון שהרגישו שהוא מפריע לפעילותם ואף מדווח עליה לשלטונות הערבים. האיש חושף את שמות מוכרי האדמות ואת שמות הספסרים ומבקש מהמועצה לפעול בנידון ובסוף הוא מבקש תמיכה כספית מהמועצה.

– המקור: ארכיון המדינה www.archives.gov.il/ArchiveGov

מסמכים אלה דנים אמנם בסוגית נסיונות התנועה הציונית להשתלט על אדמות של ערבים לפני הקמת מדינת ישראל ומעידים על כך שחלק מהנסיונות צלחו, אך הם גם מאשרים שבבעלות תושבי הכפר סמסם הפלסטינים היו 18,000 דונם. רק אחוז קטן מהם נמכר.

– מקור המסמכים: ארכין המדינה www.archives.gov.il/ArchiveGov

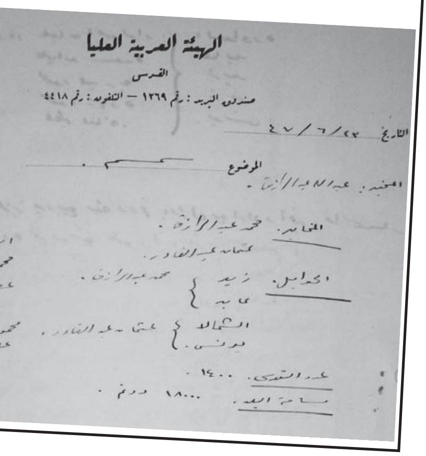

37//36

מסר מאיש מודיעין בשירות המועצה הערבית
:

המקור: ארכיון המדינה

www.archives.gov.il/ArchiveGov

"לכ' יו"ר המועצה הערבית העליונה - ירושלים אדוני, בתאריך 5.4.47 הגשתי לך את שמות האנשים שמעבירים את אדמותיהם בגלוי ליהודים. הספסרים מצליחים בזכות סכומי כסף גבוהים לרכוש את האדמות לעצמם ולהעבירן מיד ליהודים. מעשים אלה לא מתקבלים על דעתו של כל פטריוט ערבי טהור בעל אצילות ערבית. אנא מכם, מצ"ב שמות האנשים אשר מכרו וברצוני לדווח לכם עליהם.

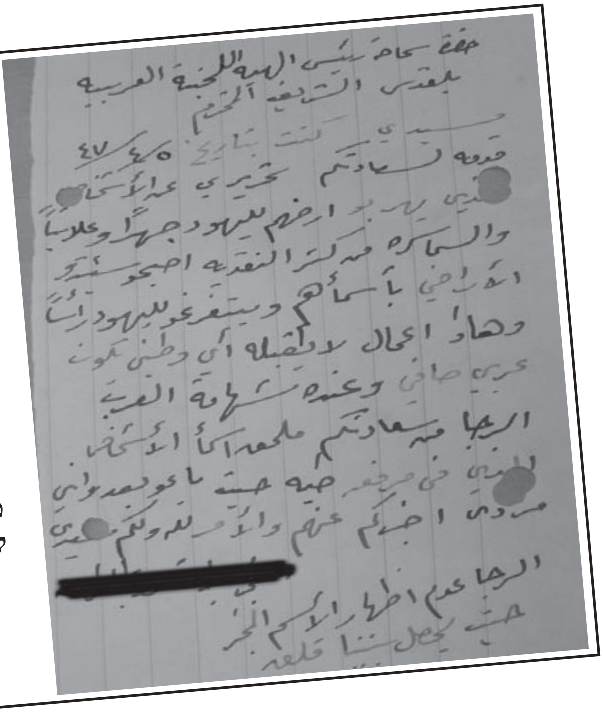

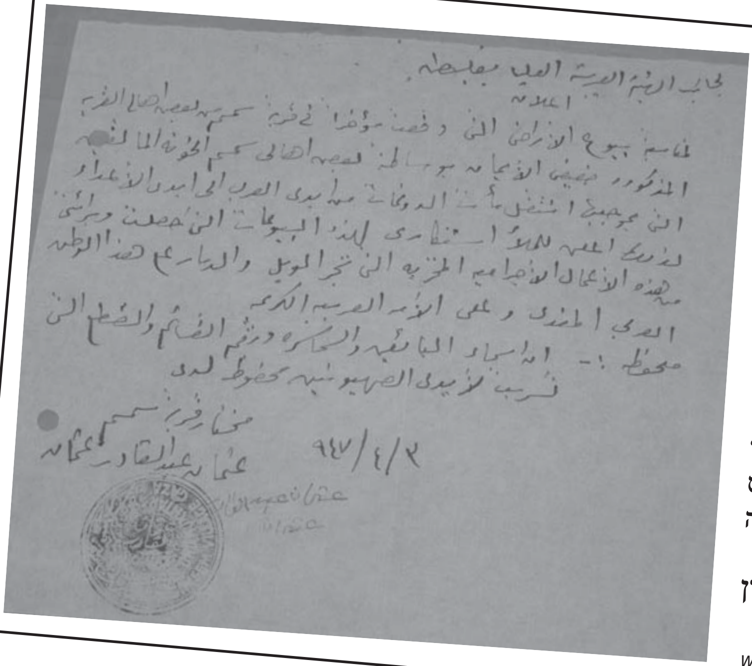

הצהרה של מח'תאר הכפר סמסם, עת'מאן עבד אלקאדר עת'מאן, מתאריך 3.4.1947 בנושא מכירת קרקעות ליהודים:

" בשל עסקות מכירת האדמות שאירעה לאחרונה בכפר סמסם .... אני מודיע כאן בפרהסיה על גינוי מכירות אלה, ועל התנערותי ממעשי פשע מעציבים אלה אשר גורמים לאסונות ולהרס למולדת הערבית ולאומה הערבית....."

- המקור: ארכיון המדינה

www.archives.gov.il/ArchiveGov

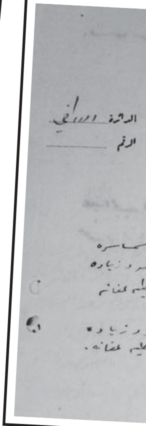

שמורת טבע
'AM NATURE RESERVE
ברוכים הבאים!
שמורת טבע כורכר נברעם שוכנת במפגש
שבין מישור החוף הדרומי ולנגב הצפוני
ומאופיינת בנוף גבעות מפורץ כתוצאה
מהגאיות היורדים לנחל שקמה. השמורה
ממוקמת בחלקה על שרידי הכפר הערבי
"סומסום", שניטש בשנת 1948.
סלע הכורכר הינו תופעה נדירה, הייחודית
למזרח אגן הים התיכון ומיוצגת בישראל.
סלע זה הוא שלב בהתאבנותם של דיונות
חול כתוצאה מהשינויים במפלס הים.
כתוצאה מפעילות אדם וכריית הכורכר
לבנייה, נמצא בית הגידול הזה, על החי
והצומח האופייניים לו, בסכנת הכחדה.
בשמורה מיני צומח האופייניים לכורכר, כגון
זקנן שעיר, עכנאי שרוע וקורנית מקורקפת,
וכן מיני גיאופיטים רבים: נוריות, סחלבים
וכלניות. השמורה היא בית למיני יונקים,
בהם צבאים, דרבנים, קרקלים וצבועים,
וכן עופות רבים כגון חוגלות, שרקרקים
וכחלים. השמורה מהווה גם אזור קינון
ושיחור מזון של עופות דורסים, בהם הבז
המצוי, החוויאי והאוח.
נא הקפידו על כללי ההתנהגות האלה:
• הפגיעה בחי, בצומח ובדומם - אסורה!

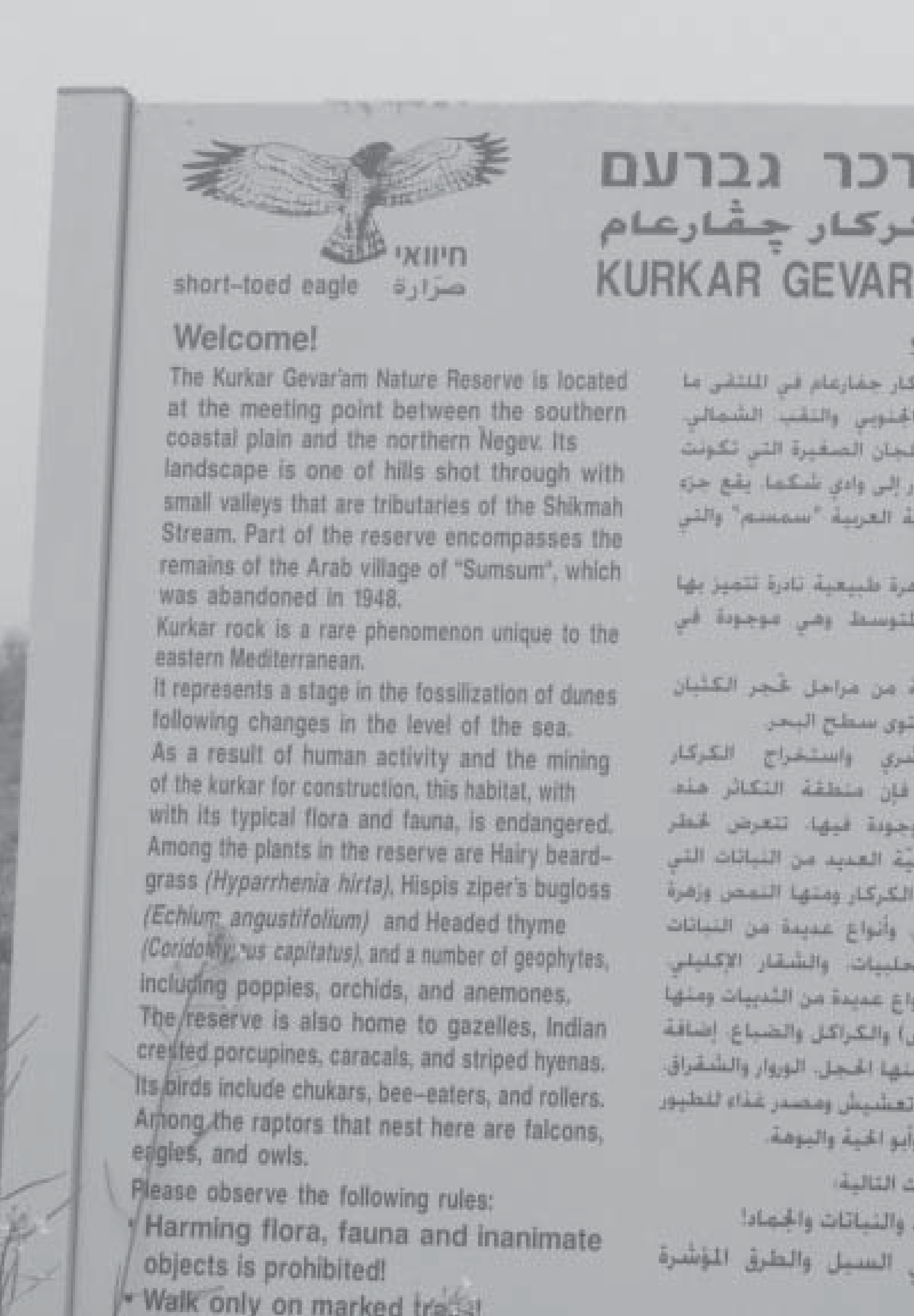
KURKAR GEVAR
חיוואי
short-toed eagle صرارة
Welcome!
The Kurkar Gevar'am Nature Reserve is located at the meeting point between the southern coastal plain and the northern Negev. Its landscape is one of hills shot through with small valleys that are tributaries of the Shikmah Stream. Part of the reserve encompasses the remains of the Arab village of "Sumsum", which was abandoned in 1948.
Kurkar rock is a rare phenomenon unique to the eastern Mediterranean.
It represents a stage in the fossilization of dunes following changes in the level of the sea.
As a result of human activity and the mining of the kurkar for construction, this habitat, with with its typical flora and fauna, is endangered.
Among the plants in the reserve are Hairy beard-grass (Hyparrhenia hirta), Hispis ziper's bugloss (Echium angustifolium) and Headed thyme (Coridothymus capitatus), and a number of geophytes, including poppies, orchids, and anemones.
The reserve is also home to gazelles, Indian crested porcupines, caracals, and striped hyenas.
Its birds include chukars, bee-eaters, and rollers.
Among the raptors that nest here are falcons, eagles, and owls.
Please observe the following rules:
Harming flora, fauna and inanimate objects is prohibited!
Walk only on marked trails!

area. Records dating from 1596, during the early Ottoman period, indicate that the villagers paid agricultural taxes on wheat, oats, fruit, goats and beehives.

The village area included ancient historic sites: Tal al-ras (the hilltop), al-babiliyyah (the Babylonian) and the hill of the Caves, with Roman burial caves carved into the hill.

Historical sources indicate that in 1596 Simsim had 110 inhabitants. In 1922 there were 760 residents, about 855 in 1931 and 1290 in 1945. About 1500 people lived in the village when they were expelled in 1948.

On 13 May 1948, units of the Negev Brigade captured the village, chased away its residents and prevented them from returning. All the village buildings were later demolished, including the school and the mosque. Today the village and its lands belong to Kibbutz Gvar'am. You can see the piles of ruins, and the remains of some of the walls. The cemetery is neglected, and herds of cattle from the neighboring kibbutz desecrate it by their grazing. Part of the village land has been declared a nature preserve, and the kibbutz cultivates the remainder.

1.www.palestineremembered.com

The village of Simsim

Simsim was located on the coastal plain, on a rise about 50 meters above sea level. A few low hills surrounded the village which, before its capture in 1948, was part of the Gaza District. It was 19 kilometers from Gaza City and about five kilometers from the coastal road between Gaza and al-Majdal (today, Ashqelon). A network of unpaved roads connected it to other villages in the area: Dayr Sunayd, Burayr, Najd, Huj, Hulayqat, Bayt Jirja and Dimrah, all of which were also captured in 1948. Wadi al-Shaqfat runs along the southern edge of the village; it flows into Wadi Hiribya, which flows into Wadi al-Hassi (called HaShikma later in Hebrew), which then flows west to the Mediterranean. The Arab inhabitants of the village called the stream that ran through the village "Wadi al-Hassi," distinguishing between its two branches: al-Wadi al-Saghir (the small stream) and al-Wadi al-Kabir (the big stream).

Most of Simsim's buildings were constructed of stone and cement. The built up area, which, before the Nakba, covered about 44 dunums, comprised a circular village center with new neighborhoods and extensions branching out from it. Most of the houses were in the center of the village, as were public facilities such as the mosque, the spring, the cemetery and Nabi Daniel, the holy place and site of traditional religious gatherings. To the south, not far from the village center, stood the elementary school, which had been built in 1934. In 1947 children from the nearby village of Najd also began to attend.

Simsim's inhabitants made their living from farming and from raising sheep and cattle. They cultivated their extensive holdings, sowed various types of pulses, grew vegetables and citrus. They irrigated their lands from deep wells that had been dug there, some of them very old and others dug by the Arab villagers themselves, who installed motorized pumps in the newer ones. Before the forces of the Negev Brigade expelled the villagers, the Palestinian inhabitants cultivated about 240 dunums of citrus trees, 12,000 dunums of pulses and about 250 dunums of vegetables. They owned a total of 16,797 dunums of land. In 1942, Jews bought 3,386 dunums and established Kibbutz Gvar'am. The soil of the region is sandy and muddy, "khamra" and fertile. There is plentiful ground water in the area, particularly in the southwestern part of the village. That portion was lower, and rainwater and streams flowed through it toward Wadi Hiribya. Most of the citrus groves and fruit orchards were, therefore, located in that

عين البلد
עֵיְן אלבַּלַד (מעיין הכפר)
'Ayn al-Balad (The village well)

Zochrot calls on Israel to accept responsibility for the Nakba and suffering that it caused, and which Zionism continues to cause the Palestinian nation, and calls for returning the Palestinian refugees to their lands as the basis for a solution to the conflict between the peoples of the region.

Clearly, choosing a Palestinian village in the south of the country as a memorial site at this period of time was not a random act. Zochrot intends, by its actions, to hold a mirror up to the Israeli public, which ignores the issue of the Palestinian refugees, avoids a solution to it, and responds with fear and violence. In the booklet, Simsim's refugees also tell their stories of the village. Who played under the sycamore tree next to his home; who was herding his animals when the Jews attacked his village and expelled him and his family. The maps in the booklet provide additional evidence for the existence of the village, until Zionism decided to make it disappear.

"Remembering Simsim" is the 30th in the series of booklets published by Zochrot to document the Palestinian villages that were captured and emptied since 1948. It was preceded by booklets describing the following locations: al-Ras al-Ahmar, Ayn Karim, 'Ajjur, Kuwaykat, Khirbat Umm Burj, Khirbat al-Lawz, al-Shaykh Muwannis, al-Malihah, al-'Ajami in Yaffa, Hittin, al-Kafrayn, al-Shajara, Tarshiha, Bir al-Sabi'a, Jlil, al-Lajjun, Suhmata, al-Julan, Isdud and al-Majdal, Khirbat Jalamah, al-Ramlah, al-Lid, Acca, Haifa, Ayn al-Mansi, al-Haram [Sidna 'Ali], Ayn Ghazal, Lifta and Dayr Yassin.

Zochrot
March, 2009

Introduction

This booklet, published in connection with the tour planned to the ruins of Simsim, represents an attempt to document the obliterated history of this Palestinian village and the social, cultural and economic lives of its 1500 inhabitants. On 13 May 1948, the Palmach's Negev Brigade severed the threads of village life and the dreams of its residents. The Zionist forces expelled them toward Gaza. Most of the village's refugees still live in the Jabalya refugee camp, some 15 kilometers from their village, forbidden to return or even to visit. Only two families live in Israel today, and only they, among the thousands of Simsim's refugees, are able to reach the remains of their village and reconnect with their roots, if only for a few hours.

Kibbutz Gvar'am, established near Simsim in 1942, was the jumping-off point for the Israeli attack in 1948. Later, the kibbutz "benefited from" the village's lands. Today, the center of the village, including the remains of some 345 houses, a desecrated cemetery, dry wells and a ruined mosque, is fenced off as the "Gvar'am Nature Preserve," and for the use of the kibbutz cattle.

From the time they were expelled until now, Simsim's refugees, like the hundreds of thousands of other refugees in the Gaza Strip, have suffered not only from harsh living conditions, but also from additional violent Israeli attacks, including being captured again in 1967, bombing, shelling and assassinations. The brutal Israeli attack at the end of last December and the beginning of January was one more violent chapter in the Palestinian Nakba that began in 1948.

The Qassam rockets fired from Gaza by the Palestinians reach the villages and the lands from which they were expelled in 1948. The Qassams are fired at the roots. The roots of the conflict. Instead of understanding that the Israeli-Palestinian conflict can only be solved by recognizing the Palestinian refugees' right to return, and instead of taking steps to bring about this return, the Israeli response was to wage another cruel war. The Israeli army caused very many casualties, primarily among civilians, including women and children, sowed great destruction, but, of course, failed to solve the problem.

أحمد فرج الله يشير الى قبر جده
אחמד פרג׳ אללה מצביע על קבר סבו בבית הקברות המוזנח של הכפר סמסם

PALESTINE 1946:
Districts and District Centers during the Mandate period

Copyright © PalestineRemembered.com

ذاكرات سِمسم

זוכרות את סִמְסִם

Remembering Simsim

www.zochrot.org

ذاكرات
זוכרות
Zochrot